

Kárpát-haza SZEMLE

A KÁRPÁT-MEDENCEI MAGYARSÁGKUTATÁS INTERDISZCIPLINÁRIS SZAKMAI FOLYÓIRATA

2023/ 1. szám

HORECZKI RÉKA

A népességmegtartó képesség vizsgálata a Kárpát-medencei
kisvárosok esetében

BARANYAI NÓRA

Magyar etnoregionális pártok a kelet-közép-európai tipológiában

HAJDÚ ZOLTÁN

A ruszinok száz éves államhatár-kálváriája: az államhatárok szabdalta
szállásterület kihívásai a 20. század három nagy kataklizmája után

MÁRTON ZOLTÁN – RITTER KRISZTIÁN

A Homoród-Küküllő LEADER Egyesület működésének és
vidékfejlesztési hatásainak elemzése

TŐZSÉR ANETT

A matyó népművészet jellemzői és hatása a matyóföldi települések
fejlődésére és a térségben élők identitására

KÁRPÁT-HAZA SZEMLE

A KÁRPÁT-MEDENCEI MAGYARSÁGKUTATÁS
INTERDISZCIPLINÁRIS SZAKMAI FOLYÓIRATA

2023/ 1. szám

KÁRPÁT-HAZA SZEMLE

A KÁRPÁT-MEDENCEI MAGYARSÁGKUTATÁS
INTERDISZCIPLINÁRIS SZAKMAI FOLYÓIRATA

2023/ 1. szám

KÁRPÁT-HAZA SZEMLE 2023/ 1. szám

A Kárpát-medencei magyarságkutatás interdiszciplináris szakmai folyóirata

KIADJA A NEMZETSTRATÉGIAI KUTATÓINTÉZET

1054 Budapest, Nagysándor József utca 8.

Felelős kiadó: Szász Jenő

Szerkesztőbizottság

Bali János, Bakk Miklós, Benedek József, Csata Zsombor, Farkas György,
Hajdú Zoltán, Kovály Katalin, Lampl Zsuzsanna, Magyar Zoltán, Nagy
Benedek, Nagy Imre, Péntek János, Péti Márton, Pozsony Ferenc, Rácz
Szilárd, Schwarcz Gyöngyi, Szilágyi Ferenc, Szoták Szilvia, Tóth Géza,
Török Ibolya, Tózsér Anett

Szerkesztő

Ress Boglárka

A szerkesztő munkatársa

Borbándi Erik

Tördelőszerkesztő

Nádas Zsófia

Nemzetstratégiai Kutatóintézet © 2023, Budapest

Minden jog fenntartva

A kötetben szereplő írások tartalma nem feltétlenül tükrözi
a kiadó álláspontját.

ISSN 2732-1789

TARTALOM

TANULMÁNYOK	6
<hr/>	
Horeczki Réka	6
A népességmegtartó képesség vizsgálata a Kárpát-medencei kisvárosok esetében	30
Baranyai Nóra	
Magyar etnoregionális pártok a kelet-közép-európai tipológiában	
Hajdú Zoltán	42
A ruszinok száz éves államhatár-kálváriája: az államhatárok szabdalta szállásterület kihívásai a 20. század három nagy kataklizmája után	
Márton Zoltán – Ritter Krisztián	55
A Homoród-Küküllő LEADER Egyesület működésének és vidékfejlesztési hatásainak elemzése	
Tózsér Anett	67
A matyó népművészet jellemzői és hatása a matyóföldi települések fejlődésére és a térségben élők identitására	
ABSZTRAKTOK	83
<hr/>	

Horeczki Réka

KRTK Regionális Kutatások Intézete

A népességmegtartó képesség vizsgálata a Kárpát-medencei kisvárosok esetében
Kárpát-haza Szemle, 2023 (1), pp. 6–29., 83.

DOI-azonosító: 10.64605/KHSZ.2023.1.01

A népességmegtartó képesség vizsgálata a Kárpát-medencei kisvárosok esetében

A városok fejlődése, a városi egyenlőtlenségek kérdése, a várostörténet kiemelt jelentőségű és aktuális kutatási téma a mai társadalomtudományokban. A város szerepe a társadalmi reprodukcióban, a gazdasági növekedés fenntartásában, a politikai hatalom allokációjaként figyelhető meg. A Kárpát-medencében található kisvárosok alapvetően periférikus térségek elemei (a nagyvárosi szuburbiákat nem számítva), amelyeknél a fejlődési tényezők és a népességmegtartó képesség vizsgálata kiemelt jelentőségű. A kisvárosokra jellemző alacsony térbeli mobilitás és a nagyvárosi hálózat hiányosságainak kombinációja kiemeli ennek a településtípusnak a jelentőségét a térségben, mint központi helyek, elsősorban munkahelyeket koncentráló foglalkoztatási központok. A tanulmány a kisváros fogalmára és a definíció változására és különbségeire koncentrálna a Kárpát-medencei országokra vonatkozóan.

Kulcsszavak: kisváros, Kárpát-medence, urbanizáció

Examination of Population Retention in the Case of Small Towns in the Carpathian-Basin

The development of cities, urban inequalities and urban history are a key and relevant research topic in the social sciences. The role of the towns is observed in social reproduction, in the maintenance of economic growth, and in the allocation of political power. Small towns in the Carpathian-Basin are essentially elements of peripheral areas (not including metropolitan suburbs), where the study of development factors and population retention is of particular importance. The combination of low spatial mobility of small towns and the lack of metropolitan networks underlines the importance of these types of settlements in the region, as they are mainly central employment locations where jobs are concentrated. The study focuses on the concept of a small town and the changes and differences in its definition in the Carpathian Basin countries.

Keywords: small town, Carpathian-Basin, urbanization

TANULMÁNYOK

HORECZKI RÉKA

A népességmegtartó képesség vizsgálata a Kárpát-medencei kisvárosok esetében

Bevezetés: a téma társadalmi-gazdasági relevanciája és a kutatás célja

Európa településhálózatában a városok mindig kiemelkedő szerepet töltek be. A városok fejlődése, a városi egyenlőtlenségek kérdése, a várostörténet kiemelt jelentőségű és aktuális kutatási téma a mai társadalomtudományokban. A város szerepe a társadalmi reprodukcióban, a magaskultúra terjesztésében, a gazdasági növekedés fenntartásában, a politikai hatalom allokációjaként figyelhető meg. Európán belül a közép- és kelet-európai városi fejlődés egy sajátos fejlődési pályát mutat (ENYEDI, 1978). A településhálózat szempontjából lényeges tulajdonság, hogy a nagyvárosok dominanciája (főleg a fővárosoké) alakult ki a térségben, s nem léteznek igazi ellenpólusvárosok. A hazánkban fellelhető urbanizációs polémia vizsgálata során kiemelten hangsúlyos a nagyobb városok elemzése, fejlődési pályájuk vizsgálata pl. Nagykanizsa (HALÁSZ, 1997; KAPOSÍ, 2014), Pécs (ERDEI, 1939; KAPOSÍ, 2011), Győr (RECHNITZER, 2016; RECHNITZER és PÁTHY, 2022) stb. esete. Mindezekkel összhangban – úgy vélem – a kisvárosok kutatása kiegészítő funkciót tölthet be az eddigi elméletek vizsgálata között.

A sokféle fejlődési pálya, az egyedi jelenségek típusokba rendezése közös, feltárható folyamatot jelez; a közös városformáló és a fennmaradást elősegítő erők mind a nagyobb, mind a kisebb városok számára helytállóak. A fejlődési út elágazásai azok, amelyek a szembetűnő különbségeket rejtik. Kisvárosi lakosként tapasztalataim, valamint a terepi megfigyeléseim azt igazolták, hogy a városi cím igen sokrétűen épülhet fel, s igen nagy különbségeket rejthet. Gondoljunk itt a kisebb városok településképeire, arculatára, differenciált társadalmára, funkciókkal való ellátottságára. A Kárpát-medencében található kisvárosok alapvetően periférikus térségek elemei (a nagyvárosi szuburbiákat nem számítva), amelyeknél a fejlődési tényezők és a népességmegtartó képesség vizsgálata kiemelt jelentőségű. A kisvárosokra jellemző alacsony térbeli mobilitás és a nagyvárosi hálózat hiányosságainak kombinációja Nyugat-Európaéhoz képest kiemeli ennek a településtípusnak a jelentőségét a térségben, mint központi helyek: elsősorban munkahelyeket koncentráló foglalkoztatási központok (FILIPOVIĆ et al., 2016; KWIATEK-SOŁTYS, 2005; PIRISI et al., 2016). Ugyanakkor relatív gyengeségük, gazdasági erejük korlátai a regionális konvergenciát akadályozó tényezőként

is megjelenik (BARTOSIEWICZ et al., 2019; COLE és SVIDROŇOVÁ, 2021; HORECZKI, 2014, 2021; MOLNÁR, 2015). A fogalmak sokszínűsége támpontot ad minden kutatónak a városdefiniációt sajátjának tekinteni. Kutatásaim során kisvárosként értelmeztem, hasonlóan Erdeihez (1939) azt a települést, melynek lakossága 20.000 fő alatti, illetve a kisvárosi lét mint kulturális állapot – a településen élőkben megfogalmazódik. A tanulmányban arra a városi körre helyeztem a hangsúlyt, amely a szakirodalmi és egyéb statisztikai, leíró elemzésekből általánosságban kimarad; amelynek népességvesztesége az elmúlt harminc évben a leglátványosabb: a 10.000 főnél nem népesebb kisvárosokra.¹

A kutatás során az elérhető adatbázishoz igazodva azon tényezőket tárom fel és elemzem, amelyek hozzájárulnak a kisvárosok lakosságának helyben maradásához (azaz a sikeresség egy faktorát); valamint fel kívánom tárni azokat az objektív tényezőket is, amelyek az elvándorláshoz, tartós távolmaradáshoz vezethetnek (a sikertelenség fő okait).

A témát három fő kérdéskör mentén dolgoztam fel: a) Hogyan tudjuk beazonosítani a kisvárosokat a Kárpát-medencén belül, milyen fogalmi azonosságok és különbségek mutathatók ki? b) Melyek azok a tényezők, amelyek a kisvárosok népességmegtartó képességét tartósan fenn tudják tartani; demográfiai és szociális szempontból, mikor tekinthetünk sikeresnek egy kisvárost? c) Kárpát-medence kisvárosaira vonatkozóan kimutathatók-e azonos jellegzetességek a népességmegtartó képességre vonatkozóan? Beazonosíthatók-e a földrajzi tényezőktől eltérő egyéb típusok a kisvárosok között?

1. Kisvárosi definíciós paletta a Kárpát-medencében

A kisváros fogalma – hasonlóan a város definíciójához – rendkívül összetett: függ attól, hogy mely földrajzi egység a vizsgálati keretünk, mely korban kívánjuk elemezni az adatokat, illetve mely tudományág segítségével szeretnénk megoldást találni a kutatási kérdésekre. A város fogalmának sarkalatos pontja a többféle tudományág felőli

¹ A tanulmány az NSKI Tudományos Alkotás pályázatra beadott „Népességmegtartó képesség a Kárpát-medencei kisvárosok esetében” című kutatás keretében készült.

megközelítés: a legáltalósabb városfogalom Caves enciklopédiájában olvasható: „a város kifejezés mindent és bármit is jelent” (CAVES, 2005. xxi. o.). L. Mumford (1985) szerint az különbözteti meg a várost a falutól, hogy a város „mágnes” és „tartály”, vagyis a falu monolit egységével szemben képes vonzerőt gyakorolni környezetére. Ezáltal a benne tartályként megőrzött és mágnesként újra meg újra odavonzott emberek, tevékenységek, kultúrák keveredése révén folytonos megújulásra képes. Kisvárosnak ezek szerint azt a települést tekintjük, amelyik rendelkezik ezekkel a tulajdonságokkal, de „mágnese” esetleg gyenge, „tartálya” kisebb. Hasonló értelemben találkozhatunk a kisváros fogalmával az Európai Unió területi kohézióról szóló Zöld könyvében (2008). A dokumentum a fenntartható fejlődés zálogaként jeleníti meg a vidéket, a vidéki településeket, amelyek nem képesek kellő mértékben kielégíteni a lakosaik szükségleteit. A nagyvárosokat, a nagy lakossűrűségük miatt helyezi hátrányos helyzetbe, mivel az alapvető szükségleteket (víz, zöld terület, energiahordozók, élelmiszer) így nem tudja biztosítani a benne élőknek. A kettő közötti kapocsnak írja le a kisvárost, amely még nincs túl messze a természettől, de már képes a lakosságszámát meghaladóan szolgáltatásokat nyújtani. A magyar szakirodalom a városok fogalmát többféle összetevőből származtatja: a statisztika, közgazdaságtan, földrajz, építészet, gazdaságtörténet, társadalom stb. szemszögéből (ÉNYEDI, 2012; HALÁSZ, 2000; ILLÉS, 2008; SZIGETI, 2002). A városkutatások elég korai szakaszában meghatározásra került, hogy a város – így a kisváros is – egy kompakt, egybefüggő, külön önkormányzatisággal rendelkező település (PASSONNEAU, 1963).

1. táblázat: Az ENSZ által alkalmazott településhierarchiai beosztás

Település megnevezése	ENSZ népességkategóriája	Magyarországi beosztás
metropolis	1 millió fő felett	1 millió fő felett
nagyváros	500.000 – 1.000.000	100.000 fő felett
középváros	100.000 – 500.000	20.000 – 50.000 fő
kisváros	20.000 – 100.000	5.000 – 20.000
község	20.000 fő alatt	5.000 fő alatt

Forrás: WUP, 2014 és Térport.hu alapján saját szerkesztés

Közép- és Kelet-Európa országaiban a leginkább elterjedt és elfogadott a jogállás szerinti definíció használata; városnak minősíthető mindazon település: „amely közigazgatásilag városi státusszal, jogokkal, hatáskörökkel és intézményekkel rendelkezik” (ILLÉS, 2008, 138. o.). Kárpát-medence területéhez tartozó országokban a város fogalmát hasonlóan értelmezik, jogszabályi környezet segíti a meghatározást (2. táblázat). Kárpát-medence alatt a Magyarországon kívül eső történelmi magyar településrészeket tömörítő szomszédos országrészeket értem (hasonlóan PÉTI, NAGY és SZABÓ, 2020 megfogalmazásához); Ausztria: Burgenland, Szlovákia: Felvidék, Ukrajna: Kárpátalja, Románia: Erdély, Szerbia: Vajdaság, Horvátország: Drávaszög, Dél-Baranya-Szlavónia, Szlovénia: Muravidék. A Nemzeti Atlasz szerint a Kárpát-medencében 774 várost találunk 2020-ban: Magyarországon 348, Szlovákiában 141; Erdély és a Partium területén 143, Vajdaságban 53, Pannon-Horvátországban 64, a Muravidéken 3, Kárpátalján 11 városi jogállású települést.

Magyarországon az 1990. évi LXV. helyi önkormányzatokról szóló törvény szerint „a város önkormányzattal rendelkező urbanizált település, elsősorban nem jogi, hanem statisztikai kategória.” A rendszer-váltás időszakában a városi cím a települési fejlettség egy magasabb formáját jelezte, számos poli-

tikai, gazdasági és társadalmi privilégium társult a településkategóriához, nem téve különbséget a városok nagysága között. A 2011. évi CLXXXIX. törvény feladat- és hatáskörében különbözteti meg a várost, járásszékhely várost, a megyei jogú várost és a fővárost (11 paragrafus 1. bek.). Az önkormányzatokról szóló törvény nem említi a kisváros (hasonlóan a középváros vagy nagyváros) fogalmakat sem. Románia tervdokumentumaiban és fejlesztési stratégiáiban a városi jogállású településeket és városi társadalmi-gazdasági karakterisztikájú önkormányzatokat nevesíti. Az Általános Urbanisztikai Szabályozás rangok szerinti hierarchiát is meghatároz a Közigazgatási törvény részeként (2001). Országos szinten kisvárosként az 5000 lakos alatti városi jogállású településeket nevesítik; amelyek vonzáskörzete 20 km alatti, megfelelő elérhetőséggel rendelkezik, a közbiztonság átlag feletti, hasonlóan a kereskedelmi és pénzügyi szolgáltatásokhoz. A Nemzeti Területfejlesztési Programban nevesítik is a funkcióhiányos kis- és középvárosi hálózatot, amelynek erősítése szükséges; hasonlóan az Európai Unió célkitűzésekhöz (CSÁK 2009). Romániában a 2030-ig meghatározásra került fejlesztési dokumentumokban a kisvárosi kategória a 30.000 fő alatti városokat jelenti, amelyek ingázási körzete nem haladja meg a 20 km-t, és változatlanul tényleges központi funkciókat

2. táblázat: A városi jogállás meghatározása Kárpát-medencében

Ország	Urbánus település fogalma	Kisváros fogalma
Ausztria	Városi jogú község vagy járásjogú város	40.000 fő alatti város (Kleinstadt)
Horvátország	Városi címmel rendelkező települések	Kisközépváros: 10.000-15.000 fő között (tényleges szolgáltató és oktatási központ) Kisváros: 10.000 fő alatti város
Szerbia	Városi címmel rendelkező települések	
Szlovákia	369/1990 tv. az önkormányzatokról	5000 főnél nem népesebb település
Szlovénia	3000 főnél népesebb település; szuburbán települések,	3000 lakos alatti városi címmel rendelkező település
Ukrajna	Városnak tekintett és városi típusú települések	Jellemzően a 10.000 lakos alatti települések (szelicsca).
Románia	Városok és városi társadalmi-gazdasági karakterisztikájú önkormányzatok (351/2001. tv)	5.000–30.000 fős lakosság és 10–20 km közötti ingázási övezet
Magyarország	61/2015 (III.24.) tv. alapján	ld. részletesen 5. táblázat

Forrás: saját szerkesztés a Nemzeti Statisztikai Hivatalok oldalán elérhető tipológiák alapján

birtokolnak. A települési szétaprózottságot visszazszorítandó törvény korlátozza az önkormányzati önállóságot az országban, 1500 lakosban határozva meg a küszöbértéket. A várossá nyilvánítási hullámok – hasonlóan Magyarországhoz – Romániában is mennyiségi urbanizációt eredményeztek (3. táblázat). Romániában a kisvárosok aránya – az ismert történelmi folyamatok miatt (erőltetett iparosítás, szocialista nagyvárosfejlesztés) – erőteljesen csökkent: 1930-ban a teljes népesség 15%-a élt kisvárosokban, ám 1992-re csupán 3,7%-a (BENEDEK, 2006). 1992 után egy megváltozó belső migrációs irányt (városból falura) és nagymértékű szuburbanizációt tapasztalhattunk. 2002-re 266 város volt az országban, ezekből 78 népessége nem érte el a 10.000 főt. 2030-ra vonatkozóan a kisvárosok fejlesztésének célja változatlan: a vonzáskörzetüket széles skálájú szolgáltatásokkal ellátó, a közszolgáltatások decentralizációját növelő, munkaerő- és népességmegtartó önkormányzatok. Partium kisvárosai jellemzően 10.000 fő alatti (Élesd, Margitta, Nagyszalonta, Székelyhíd, Érmihályfalva és Belényes) volt mezővárosok; kiüresedő gazdasági funkciókkal és átalakuló társadalommal (PÉTI és SZABÓ, 2016). Szlovákia a 368/1990. évi törvényt használja a városi önkormányzatok fogalmának meghatározására. A törvény azóta 58 módosítást élt meg, de a városi önkormányzat fogalmán lényegében nem változtattak. Azt az önkormányzatot tekintik városnak, amely gazdasági, igazgatási, és kulturális központi vagy turisztikai (fürdőhelyi) szerepkörrel rendelkezik; képes szolgáltatást nyújtani a környező településen élőknek; biztonságos és kiépült közlekedési kapcsolatokkal bír; a terület arculata városias jellegű és legalább 5000 lakosú. A szlovák törvényben – ha-

sonlóan a magyarországi viszonyokhoz – az objektív feltételek (főként a népességszám-küszöb) nem teljesülése esetén, szubjektív okok miatt is várossá nyilvánítható az adott település. Érdekes, hogy a szlovák törvény tartalmazza azt a kitéletet (7. bekezdés), hogy amennyiben tartósan nem teljesíti adott város az objektív feltételeket, megvonható a városi státusza. A törvény megjelenésének dátuma is jelzi, hogy az ország autonóm fejlődése jelentette a városok pozíciójának javulását mind a közigazgatás, mind az oktatás, mind pedig a gazdaság oldaláról vizsgálva (MEZEI, 2009). Az 1990 előtti városiassági kritériumokat Spiesz (1972) határozta meg, 5000 főben minimalizálva a városi küszöböt; illetve a kézműipari és kereskedelmi tevékenység létét, a nem agrárjellegű termelés dominanciáját, a kereskedelem magas színvonalát és fejlett szociális viszonyokat. A szlovák kisvárosoktól is fejlett öngazgatási forma volt az elvárt, valamint a kultúra megtestesülése és a hivatali bürokrácia tevékeny jelenléte. A felvidéki városok jelentős része 1990 előtt kapott városi rangot, így ezen kritériumok voltak az elvártak irányukba. Szlovákia városállománya nem egyenletes eloszlású, a domborzati viszonyok jelentős mértékben befolyásolták a városképződést. A 10.000 főnél nem népesebb kisvárosi lakosság átlagos népességszáma a millennium idején 7000 fő volt (4. táblázat) (HORECZKI, 2020).

Horvátországban a városi jogállású településeket (grad) a 2001-es törvény 4. cikke rögzíti (ZAKON, 2001); eszerint a város több település együtteseként alkot társadalmi-gazdasági és természeti egységet. Az urbánus jelleg és a 10.000 fős népességszám a városi önkormányzatok feltétele. Dél-Baranya és Szlavónia megyéiben 9 város található, ezek közül négy népessége 10.000 lakos alatti. Egyik tartósan

3. táblázat: A városi népesség aránya, 2011 és 2020

Ország	Városi népesség		A városokban élők aránya (2020), ahol a városi népesség	
	2011	2020	kevesebb,	több,
			mint 20.000 fő	
Horvátország	57,8	58,0	20,5	37,5
Magyarország	69,5	72,0	23,9	47,1
Románia	52,8	54,0	15,2	39,8
Szlovákia	54,7	54,8	16,4	38,4
Szlovénia	49,9	55,0	28,3	26,7

Forrás: saját szerkesztés a Nemzeti Statisztikai Hivatalok adatai alapján

4. táblázat: Az átlagos városi lakosságszám alakulása 1991 és 2012 között

Népességekategória	Városok száma (2012) (db)	Átlagos lakosságszám (fő)			
		1991	2001	2011	2012
100.000 feletti	2	338.679	332.383	325.831	327.877
50.000–100.000	8	72.215	74.120	70.590	70.334
20.000–50.000	29	29.622	30.427	29.424	29.277
10.000–20.000	33	14.060	14.534	14.245	14.198
5000–10.000	46	6901	7137	7070	7072
5000 alatti	20	3571	3703	3636	3631

Forrás: Saját szerkesztés a Szlovák Statisztikai Hivatal adatai alapján

5. táblázat: A városi-vidéki népesség arányának (%) változása Ukrajnában, 1913–2019

	1913	1939	1959	1970	1979	1989	2001	2007	2014	2019
Város	19	34	46	55	61	67	67	68	72	73
Falu	81	66	54	45	39	33	33	32	28	27

Forrás: KARÁCSONYI, 2010 és citypopulation.hu alapján saját szerkesztés

az (Orahovica), a többi három tartós népességfogyás eredményeként (Beli Manastir, Donji Miholjac, Valpovo). A magyar lakosság aránya ezeken a területeken meglehetősen csekély, 3% alatti (PÉTI, NAGY és SZABÓ, 2020).

Ukrajna – hasonlóan Romániához és Horvátországhoz – több települést együttesen tekint községnek/tanácsnak az elaprózódott településszerkezet miatt. Városnak a települések két típusa tekinthető az országban: a városnak tekintett település, amely 10.000 fő feletti lakossággal rendelkezik és lényegében nincs mezőgazdasági foglalkoztatott. A városi típusú település 2000 fő feletti népességgel bír, a lakosság döntő többsége nem mezőgazdasági munkát végez. A városfogalom ezen típusa Toynbee (1971, 28. o.) leírásában olvasható: „A város olyan emberi település, melynek lakói a város határain belül nem tudják mindazokat az élelmiszereket megtermelni, melyek létük fenntartásához szükségesek”. Ukrajna urbanizációs trendje Bulgáriáéhoz hasonló, nagyon alacsony szintről indult, 2019-re a népesség több mint 70%-a városokban vagy városi jellegű településeken élt (5. táblázat). Kárpátalja 2020. júliusától új közigazgatási beosztást kapott, az alapegység a község lett. Az új hat járásban (korábban 13 volt) öt területi jelentőségű város és további hét kisváros található. A területi jelentőségű népességszámtól is

függ, a 20.000 lakos feletti városok érdemelték ki ezt a címet. A térségben öt 10.000 lakos alatti kisvárosok (Técső, Ilosva, Csap, Visk, Perecseny) található.

Szlovénia városi jogállásának fogad el minden 3000 lakos feletti városi címmel rendelkező települést, illetve azon szuburbán településeket, amelyek területileg és funkcionálisan a városhoz integrálódnak (MOHOS, 2005). A kisvárosokra vonatkozóan két kitévelt is megfogalmaznak a fejlesztési dokumentumok: mindazon 2000–2999 fős település, amely több munkahellyel rendelkezik, mint ahány foglalkoztatott helyben lakik; illetve olyan önkormányzati székhely, ahol legalább 1400 lakos és ezt meghaladó munkahely áll rendelkezésre.

A kisvárosokat érintő településkategóriai besorolás Magyarországon a Nemzeti Statisztikai Hivatal és egyes kutatók állásfoglalása alapján különböző a Térporton elérhetőtől (6. táblázat). A magyarországi besorolás szerteágazó, a táblázatban jelöltek felül érdemes kiemelni: Markos (1962) munkáját, amely nem használja a kisváros megnevezést, csupán a városhierarchia alsó elemeként nevezi meg a 10.000 főnél nem népesebb városokat. Bernát (1981) tanulmányában az 5000 és 20.000 fő közötti városokat tekintti kisvárosnak. Perczel és Tóth szerzőpáros (1994) kisvárosnak tekinti az 5000–10.000 fős városokat és használja a törpeváros kifejezést az 5000 főnél nem

6. táblázat: Magyarországon használt kisváros-fogalmak palettája

Szerző	Megnevezés	Lehatárolás módja
TÓTH (1988, 2004)	Kisváros (korai munkáiban)	25.000 fő alatti népesség
	Kisváros	5.000 fő alatti lakosság
	Kis-Középváros	5.000–10.000 fős lakosság
BELUSZKY (1999)	Kisváros	nem határoz meg népességeküszöböt, funkciók alapján kategorizál
KÓSZEGFALVI (2004)	Kisváros	városi rang és 30.000 fő alatti lakosság
DÖVÉNYI (1986, 2008a, 2009)	Kisváros (alföldi területeken)	10.000–30.000 fős lakosság
	Kisváros (általánosságban)	5.000–15.000 fős lakosság
	Törpeváros vagy Miniváros	5.000 fő alatti lakosság
PIRISI (2008)	Kisváros	5.000–20.000 fős lakosság
		mikrotérségi szerepkör
Központi Statisztikai Hivatal	Kisváros	30.000 fő alatti lakosság
HORECZKI (2020)	(Hagyományos) Kisváros	10.000 fő alatti lakosság, központi település, polgárság jelenléte
	Formális kisváros	10.000 fő alatti lakosság, funkcióhiányos, nem központi település

Forrás: saját szerkesztés

népesebb kisvárosokra; valamint kis-középvárosként definiálta a 10-20.000 lakossággal rendelkező városokat. A kisvárosi lehatárolás során egyszerre kell településnagyság kategóriaként, valamint funkcionális és településhierarchiai kategóriaként kezelni ezeket a településeket (HORECZKI, 2020).

2. A gazdaságtörténeti fejlődés szerepe a kisvárosok esetében

A Kárpát-medencében található kisvárosok gazdag történelmi múlttal, jelentős innovatív képességekkel rendelkeznek. Egyre több szakmai fórumon olvasható, hogy a fenntartható fejlődés és egyben a vidék jövője a kisvárosok léte. A térség településszerkezete különlegesnek mondható, sűrű városi hálózattal rendelkező országokat találunk; a történelmi–kulturális örökség részének tekinthetőek a városi fejlődés ezen tipikus esetei (ENYEDI, 1978; HAJDÚ, HORECZKI és RÁ CZ, 2017; RECHNITZER, 2013). A térség egészére a jelentős megkésettség és a fejlettségbeli különbségek voltak jellemzőek. A fővárosok súlya meghatározó maradt, ezt a regionális centrumok és a sűrű mezővárosi hálózat sem tudta ellensúlyozni (2. ábra). A 19. század közepétől végbemenő társadalmi és politikai változások új feltételeket teremtettek a településfejlődés, ezen belül a városfejlődés számára. A polgári közigazgatás megteremtette a

polgári átalakulás alapjait, a települési jogállások kialakítására a kiegyezés után került sor. 1870 és 1930 között a városok népessége megduplázódott, megindult az urbanizáció kibontakozása (2. melléklet). Ennek demográfiai oka mégsem a városi népesség magas természetes szaporodási rátája, mivel a városokban a születések száma többségében jóval alacsonyabb, mint a falvakban, viszont a halálozási ráta alacsonyabb (a jobb közegészségügyi viszonyok és a lakásfeltételek miatt kevesebb a csecsemőhalálozás, nagyobb valószínűséggel éri el a felnőttkort a gyermek). A városokba irányuló nagymértékű migráció ellensúlyozza a természetes szaporodás alacsony értékét, és a falvak „kitermelik” a városok munkaerejét és népességét (BELUSZKY és GYŐRI, 2005). A Kárpát-medence településhálózata sajátos kettősséget mutatott. A Dunántúl jelentős részén, Erdélyben és a Felvidéken a kis és közepes falvak, valamint a kereskedő városok voltak számottevőek. Az Alföldön a középkori településhálózat a török uralom alatt megsemmisült, a lakosság főként egy-egy nagyobb központban telepedett le (KATUS, 1979). A székelyföldi városok a 19. századtól kezdve a polgári közigazgatás központjaivá váltak. A térség az első világháborúig szerkezetváltás időszakát élte (BELUSZKY, 2000). A helyi társadalmi erők tevékenységének, valamint az állam szerepének köszönhetően elkezdődhetett a modernizáció. Ebben

az időszakban a formális és funkcionális városok köre jelentős mértékben eltért egymástól. A városi funkciókkal rendelkező települések köre további kb. 100 települést jelentett a meglévő városhálózaton felül. Az első világháború előtti városhálózat fő jellegzetessége a városi jogállású és a városi funkciójú települések közötti számbeli eltérés volt. Gazdasági szerkezetük, közigazgatási intézményekkel való ellátottságuk és népességük között több esetben a nem városi jogállású települések értek el jobb mutatókat. A századfordulón 131 városi jogállású és kb. 250 alsó fokú központként funkcionáló városi funkciójú település tartozott a Kárpát-medence városhálózatához. Az elhúzódó határviták és háborúk a városhálózat kiépülését is akadályozták. Az 1940-es években a Kárpát-medencében a fő megélhetési forrást a mezőgazdaság jelentette, az erdélyi területeken élők 75%-a, az anyaország és Felvidék lakosságának közel 60%-a ebből a szektorból profi-

tált (KOVÁCS, 2002). Az anyaországban a városi népesség aránya alig változott a második világháborúig, főként Budapest népessége növekedett, valamint a fővárosi agglomerációhoz tartozó településeken élők száma gyarapodott (ENYEDI, 1982). Az Alföld agrárvárosai ebben az időszakban fejlődésükben megrekedtek, az ország északi részén található iparvárosokkal ellentétben (BELUSZKY, 1999; BELUSZKY és SIKOS, 2020). Az agrárvárosok/mezővárosok a háborúk után elérték gazdasági teljesítőképességük határát, nem voltak képesek a szerkezetváltásra, de a népességük növekedése nem állt le, ezért a szerkezeti hiányságokon felül számos társadalmi, egyenlőtlenségi problémával is szembe kellett nézniük. A Kárpát-medence országaiban a népesség több mint fele városlakónak számít (HORECZKI, 2016; MEGYESI és PÉTI, 2019). Románia urbanizáltsága 30%-os növekedést mutat (3. táblázat); a kisvárosi lakosság aránya 15,2%. Szlovákia és Magyarország rendszerváltozások utáni

2. ábra: Magyarország városai 1910-ben

Forrás: BELUSZKY és GYŐRI, 2003. 213. o.

urbanizációs rátája nem emelkedett ilyen drasztikus mértékben, kb. 60-65%-on konzerválódott (HAJDÚ, HORECZKI és RÁCZ, 2017). A városiasodás folyamatát tarkította, hogy egészen 2010-ig a térségben jellemző volt a nagyvárosokba és a főváros térségébe irányuló belső migráció (PÉTI, SZABÓ és SZABÓ, 2017). A tipikusnak tekinthető migrációs trendek (falu – kisváros – közepes város – regionális centrum – főváros) megfordulni látszanak 2020 májusától kezdődően a pandémiás időszakban a vidék és benne a központként működő kisvárosok újra felértékelődtek (HORECZKI, 2021).

A történelmi sajátosságokat figyelembe véve kijelenthető, hogy a térségben a városok a szocialista államok jövő-alapköveinek számítottak (VÁTI, 1965). A legtöbb országban előnyt élveztek a falvakkal, tanyákkal szemben; döntően a fejlesztési források területén.

A nemzeti városrendszerek integrálódását a globalizáció nemzetközi folyamatai felgyorsították. A városok mégsem veszítették el egyediségüket, ahogyan az országrészek közötti különbségek is fennmaradtak. Kárpát-medence városálózatának egyik sajátossága a sűrűség. A térségben a városok közel vannak egymáshoz (ENYEDI, 2012), amely fizikai közelség komparatív előnyt jelent (pl. a határtérségek kooperációja, testvértelepülési kapcsolatok kiépülése esetén), ugyanakkor versenyhelyzetet is eredményez. Statisztikai értelemben a lakosság szám az egyedüli mérési tényező, amelyet lehatároláskor figyelembe vesznek. A módszertani vizsgálatok többsége – a kisvárosfogalmak eltérősége miatt – leginkább a statisztikai hivatalok általi lehatárolást veszi figyelembe. Amennyiben a városra mint népességtömrülésre (BÁN, 2020) tekintünk, lakossági küszöbértékekkel találkozhatunk.

A dualizmus korában a törvényhatósági jogú városok csoportját legalább 12.000 főben határozták meg, a mezővárosoknál pedig 1500 lakosnál húzták meg ezt a határt. A burgenlandi területeken 5000 fő, míg az északi, felvidéki területeken 2000 lakos jelentette az alsó határt.

Eddigi kutatásaim azt mutatják, hogy a mezővárosi rang, a történelmi múlt jelentős magyarázó tényező a várossá váló települések soraiban; viszont nem jelent automatikus átsorolási faktort (HORECZKI, 2012). A Kárpát-medencei kisvárosi fejlődésre további ha-

tást gyakorolt a mezőgazdaság, a mintagazdaságok (uradalmi gazdaságok és a Földműves Iskolák léte), a mezőgazdaságra épülő ipar (főként élelmiszeripar), a kézműipar, oktatás és a helyi erőforrások turisztikai hasznosítása. Az agrárkonjunktúra fontosságát hangsúlyozni kell, hiszen a változás, amely végbement Magyarországon; egy agrárországban történt, ahol a mezőgazdasági termékek és ezek kereskedelme maradt a legfontosabb belső töképező erő. Az agrártermelés és -technika modernizációja, a kereskedelem élénkülése, a feldolgozás korszerűsítése, a hitelintézetek kiépülése mind-mind a városfejlődés forrásává vált (KAPOSI, 2002; HORECZKI, 2014). A kereskedelmi központ szerepkör egyes esetekben az üdülőtelepek, fürdőhelyek kiépítésének gyors növekedésével magyarázható, pl. Tusnádfürdő vagy Fonyód esetében, ahol 1845-től, illetve 1894-től megkezdődött az üdülőtelepek, valamint a villatelepek kiépítése, korszerű infrastruktúra, kereskedelmi és vendéglátóhelyek létesítése. A városfejlődés és a vasút kölcsönös kapcsolata a dualizmus korában számottevő volt, az egyes területek bekapcsolódása a gazdaság érrendszerébe meggyorsította az egységes országos piac kialakulását és ösztönözte a beruházásokat. A vasút lehetővé tette ipari üzemek és gyárak gyorsabb elérését, a termékek elszállítását, a munkaerő áramlásának pedig új irányokat adott (ERDŐSI, 1990). A városok agrárjellegének erősödését is jelentette a vasút, de a malomipar és a feldolgozóipar is fejlődésnek indult. Olyan kisebb településeken is, mint pl. a Somogy megyei Kadarkút két malom és egy ipari kisvasút működött. De nem minden település számára volt katalizátor a vasút a fejlődésük során, a városvezetésen, a helyi értelmiségen, illetve a politikai eliten is múlt, hogy innovátorként gondolkodnak-e (MAJDÁN, 1995). Mind a mezőgazdaság, mind az ipar jövedelmezőségét elősegítette, de csupán a vasúti csomóponti szerep még nem generálta a városok fejlődését, ha nem állt mögötte megfelelő gazdasági súly, érdekérvényesítő képesség. Szentlőrinc és Balatonboglár számára viszont épp a vasút teremtette meg a központi szerepet, hiszen ez lakosainak számában is dinamikus növekedést eredményezett. A népességkoncentráció az egyéb funkcióbeli növekedést is kívánatosá tette a településeken.

Az ipari tevékenység, legyen szó egyedi kézműiparról vagy gyáriparról, a városi fejlődés megkerülhetetlen eleme. Az egyes iparágak kiépülésében és fejlődésében szerepet játszottak a helyi nagybirtokosok: többek között a téglagyárak, gőzmalmok, borászatok, fürdőtelepek létrehozásában. (A Dél-Dunántúlon így jött létre pl. a villányi borászat, a simontornyai bőrgyár vagy Csurgón a Fiedler-gyárak, Barcson a fűrésztelepek.) A rendszerváltás és az azt követő gazdaságpolitikai környezet nem kedvezett a kisvárosok helyzetének. Az ásványi nyersanyagok és a mezőgazdasági termékek egy része jelentősen leértékelődött, valamint a mezőgazdasági nyersanyagokra épülő iparok – úgy, mint a bőripar, a cipő- és pezsgőgyártás – termelése lecsökkent, néhány esetben lényegében meg is szűnt. Nem volt meg a kisvárosok esetében a több lábbon állás, hiszen egy-egy ipari üzem határozta meg a kisváros létét, fejlődését.

A közigazgatási átszervezés számos változást hozott a kisvárosok életébe. A kistérségi közigazgatási rendszer célja, hogy a települések számára egységes és emelt színvonalú alapellátást biztosítson. A kistérségek lehatárolása során egy kistérségbe több városi jogállású település is tartozott, ezért kevés olyan körzet alakulhatott ki, ahol nagyközség vált a centrumtelepüléssé. Fontos volt, hogy a funkciómegosztások során a valós települések közötti vonzásokat, illetve a térségi szerepköröket vegyék figyelembe. A társközpontúság kérdése az ország keleti felén elfogadottabb, a Dunántúlon csupán minden ötödik kistérségnél fordult elő ez az eset. Tipikus jelenség társközpontúság esetében az intézményekhez való ragaszkodás, még elégtelen költséghatékonyság esetén is. A járási rendszer kialakításának a történelmi tényezők figyelembevétele mellett a közelség is fontos tényezője volt: a járásszékhely város távolsága a járás legtávolabbi településétől nem eshetett 30 km-nél nagyobb távolságra. A törvény a járások és központjaik kijelölésével egyidejűleg létrehozta a járásszékhely város fogalmát. A jelenlegi városállományunk több mint fele funkcionál járásszékhelyként (218/2012. korm. rendelet). Azért fontos ezt hangsúlyozni, mert az új törvény intézményesítette a járásszékhely városi jogállást, ugyanakkor a közszolgáltatás ellátási kötelezettség tekintetében nem tesz különbséget város és járásszékhely város között.

3. A népességmegtartó képesség mint a siker egy szelete

Eddigi kutatási tapasztalataink alapján (HORECZKI és BÁRSONY, 2018; HORECZKI és PÓLA 2022) feltételezzük, hogy a siker egy sokrétű, többféleképpen is értelmezhető fogalom. A kutatás keretein belül a siker objektív faktorai alatt infrastrukturális és ellátottsági tényezők, az attraktivitás, a közigazgatásban betöltött szerepkör és annak változása, a humán erőforrás mennyisége és minősége, a települések gazdasági ereje értendők. A gazdaságtörténeti szemlélet döntő tényező a kisvárosok esetében, a településhálózatban betöltött szerepük mindig az adott kor szak elvárásaihoz igazodik. A történelmi tényező a várossá nyilvánítási kérelmek meghatározó része, a múltban betöltött térség szervező erő gyakorlata szubjektív szempontként felülírja a törvényben meghatározott elemeket.

Az 1871. évi XVIII. törvénycikk úgy határoz, hogy minden község városnak tekinthető, ha a „törvény 64. paragrafusa szerint rendezett tanácscsal bír”. A cikkely nagyközségként nevesíti a mezővárosok és a nagy falvak körét, amelyek rendezett tanácscsal nem bírnak, de feladataikat képesek ellátni. Rendezett tanácscnak tekinthető azon város, amely rendelkezik a következő tisztségviselőkkel: „polgármester, rendőrkapitány, tanácsnokok, főjegyző, rendes fizetéses jegyzők, főügyész, rendes fizetéses ügyészek, árvászéki ülnök, pénztárnok, számvevő, ellenőr, közigyám, levéltárnok, orvos, mérnök s a község által a helyi igények szerint rendszeresített más tisztségviselők”. A mai kisvárosok ebben az időszakban vagy rendezett tanácsú városok, vagy nagyközségek, vagy falvak voltak. A közigazgatás fejlődésének városképző ereje volt; egységes alapokon megszerveződött a megyerendszer, a megyéket járásokra bontották, megszüntetve az eddig kiváltságokkal rendelkező területeket és térségeket (pl. Jászság, székely székek stb.). A kiegyezéskor városi ranggal több, mint 800 település rendelkezett, ezeknek 90 %-a mezővárosi státuszú volt. Nagyközségi rangot 1870 és 1950 között az a település kapott, amelyik bár rendezett tanácscsal nem rendelkezett, de külön községi jegyzőt foglalkoztatott (MÁTHÉ, 1996). Az 1886. évi XXII. törvénycikk értelmében városnak minősíthető az a község, „amely a törvény 63. §-a szerint rendezett

tanáccsal bír”; nagyközségnek, „melyek rendezett tanáccsal nem bírnak ugyan, de a törvény által rájuk ruházott teendőket saját erejükből teljesíteni képesek”; kisközségként határozza meg azon települések körét, amelyek a feladataik ellátásához szövetkezni kénytelenek. Az 1886. évi törvény lehatárolja a városok feladatellátási körét is (22 §), a község feladatain felül kezelnie kell a „helyi igények szerint a piaci, hegyi, vásári, építészeti és közegészségi rendőrséget”; és eljárni az „ipar-, s a gazdák és cselédek között a szolgálati viszonyból keletkezett ügyekben, a törvény és szabályrendeletek értelmében.” A különbség a két törvény között abban is megmutatkozik, hogy az 1886. évi törvényben már nem szerepel a mezőváros kifejezés. A jogálláson felüli különbségekre utal az igazgatási székhely kategória, ahol főként a közigazgatással kapcsolatos intézmények, funkciók megléte determinálta a városok fejlődését (BIBÓ, 1975). Az igazgatási székhellyé válás az adott településen városi funkciók megtelepedését hozta: bíróságok, telekkönyvi hivatalok, rendőrség stb. kialakítását. Ezen intézményekben dolgozó köztisztviselői csoport képezte a városok polgári rétegének alapjait, hiszen fogyasztásukban, igényeikben már a városi attitűdök mutatkoztak meg (KOVÁCS, 1980). Központi funkcióként nevesíthető az igazgatáson felül a vezetés, a társadalom életére vonatkozó szervezési, korlátozási képesség; a gazdasági élethez kötődő szükségletek kielégítése, mint pl. a hitelellátás vagy a közlekedés megszervezése (ERDEI, 1939). 1920 után az önkormányzati rendszerben a törvényi rend lényegesen módosult, a törvényhatóságokban a virilizmus továbbra is virágzott (1929. XXX. tv.); a rendezett tanácsú városok elnevezést – a városi tanács megszüntetése miatt – megyei városra változtatták, a törvény tíz törvényhatósági jogú várost nevesített; de egyre erőteljesebb centralizáció zajlott (KAJTÁR, 2016). Az új intézmények megtelepedése új városi életforma kialakítását eredményezte. A belvárosok kiépült modern infrastruktúrával: korszerű víz- és csatornarendszerrel, járdahálózattal, közvilágítással rendelkeztek. A bővülő lakosság és a kényelem iránti növekvő igény miatt a városok épületei egyre magasabbak lettek, átalakulóban volt a lakáskultúra (HANÁK, 1992). Az épületek átalakulása egyben egy új városkép megteremtését tette lehetővé. Színházak, éttermek, kávéházak, fürdők, parkok épültek váltak

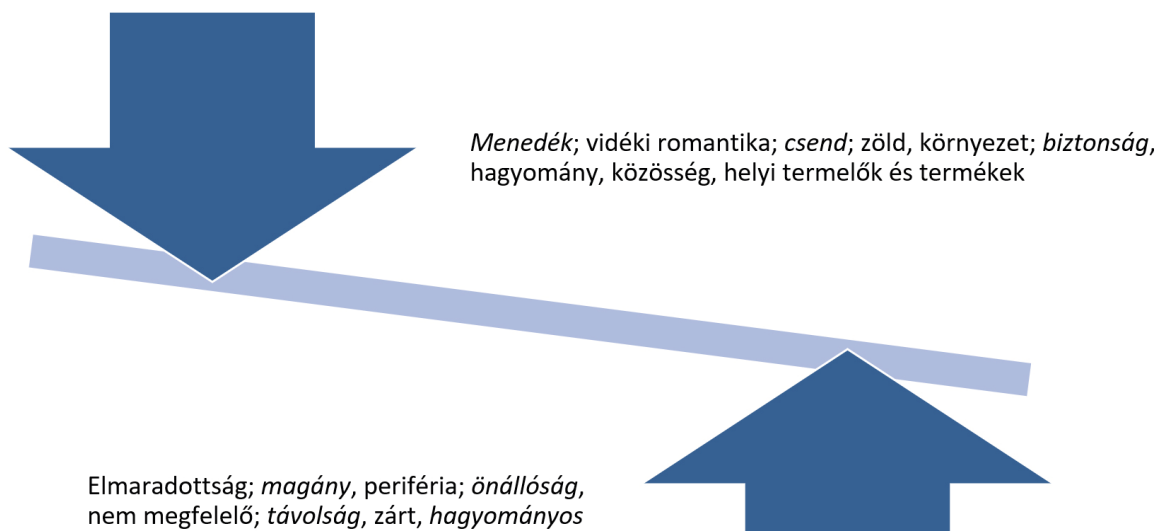
az új városi élet meghatározó szimbólumaivá. A jellegzetes fürdővárosai a Balaton déli partján: Balatonboglár, Balatonlelle, Balatonföldvár, Fonyód. A balatonföldvári fürdő kialakítását gróf Széchenyi Dénes határozta el 1872-ben, s tett javaslatokat a fürdőtelep létrehozására. 1894-ben már elkezdték felparcellázni a korábbi pusztát és megkezdődött a fürdőtelep létrehozása (REÓTHY, 1986). A balatoni fürdőkultúra kezdeti szakaszában gyors építkezés zajlott. Földváron 1897-ben 17, 1889-ban már 40 nyaraló állt. 1904-től gyógyfürdői minőségben működött tovább a fürdőtelep. Fonyód helyzete speciálisnak tekinthető, hiszen egy sziget volt, amelyet egy földnyelv kötött össze a szárazfölddel. A nyaraló- és fürdőtelep gondolatát a Szaplanczay Manó tiszti főorvos által vezetett társaság valósította meg. 1894-ben a Zichy család is felkarolta az ügyet és mérsékelt áron biztosított területeket a nyaralótelephez, ennek nyomán gróf Zichy Béla-telepként lett telekkönyvezve a terület. A vízvezeték-rendszer és a villamosítás bevezetését követően a nyaralók száma folyamatosan növekedett, a megindult építkezések „életre keltették” a Fonyód–Kaposvár vasútvonalat. A vasútvonal és az állomás kiépülése után a vármege finanszírozásában a kikötő építése is elkezdődött. (BOROVSKY, 2004)

Az idő előrehaladtával azt tapasztaljuk, hogy a 19. században megfogalmazott városiassági kritériumok a 21. században is megtalálhatók. Csatári (2006) a kisvárosok térségellátó szerepkörére vonatkozóan az alábbi tényezők, intézmények meglétét írja elő kikötésként: ellátó és szervező funkciók betöltése, okmányiroda vagy kormányhivatal, kistérségi iroda, rendőrség, rendelőintézet és középiskola, hagyományos piac, kiskereskedelmi egységek és lokális gazdaság jelenléte, bankfiók és egyéb látványosságok (pl. termálfürdő, ipartelep, mezőgazdasági települések, kegytemplomok stb.).

Az intézményesültség tekintetében megfigyelhető egyfajta specializálódás a kisvárosok között: egyesek az idegenforgalmat, a kereskedelmi ellátást részesítik előnyben, és ehhez kapcsolódóan építik ki az infrastruktúrát. A funkcióhiányos kisvárosokban általában a kulturális jellegű intézmények szerényen képviseltetik magukat (JUHÁSNÉ KOVÁCS 2001).

A kisvárosi sikeresség két dimenzióját kell alapvetően vizsgálni: a jóléti szuburbanizáció miatt a városi

3. ábra: A kisvárosok jelentéstartalmának megváltozása

Forrás: HORECZKI, 2022 alapján saját szerkesztés

népesség gyarapodását és a kényszervisszaköltözés generálta népességnövekedést a perifériusabb térségek kisvárosaiba. A folyamat egyszerre van jelen a Kárpát-medencében, megfigyelhető a regionális centrumok és a fővárosok köré épülő (és városi rangot szerző) kisvárosok tömege, amelyek idővel funkcióiban is városi jelleget öltenek. A 2008-as gazdasági válság, majd a 2019-ben megjelenő COVID-19, a lezárások és az egészségügyi óvintézkedések, a jelenleg is fennálló biztonságpolitikai kockázatok vonzóvá tették az eddig elhanyagolt, az autópálya-lehajtóktól kb. egy óra távolságban lévő szuburbán kisvárosokat. Viszont a perifériákon lévő kisvárosok népessége drasztikusan csökken, a gazdasági és hitelválság számos család életére negatívan hatott: növekvő munkanélküliséget és fizetőképtelenséget eredményezve. A periférius helyzetű kisvárosok nem, vagy csak részlegesen képesek betölteni már a térségközponti szerepkörüket. Az állam centralizációs politikája a közszolgáltatások és közintézményekhez való hozzáférés tekintetében főként az 5000 lakos alatti kisvárosokat érintette negatívan. A városok közötti fizikai kapcsolatok (úthálózat, vonalas infrastruktúra, ökológiai rendszerek) ténylegesen kiépültek és működnek, viszont a településközi kapcsolatok, a kooperációk többségében nem.

A megnövekedett számú kisvárosi hálózat elaprózott elemei közötti verseny (mind a munkahelyek számában, az arculat kiépítésében) veszélyezteti a népességmegtartó erejét egy-egy kisebb városnak. A városhálózatok fejlődési modelljei között szerepel a kisvárosi hálózat funkciókkal való bővítése és egy stabil városhierarchia kiépítése (SALAMIN, RADVÁNSZKI és NAGY, 2008). Nem elhanyagolható tényező, hogy a külső tényezőknél (állam/vármegye szerepe, iparosítás, agglomeráció, infrastruktúra) kívül belső tényezők (vezető személyisége, helyi elit felelősségvállalása, a közösség) is szükségesek a sikerhez.

4. A kutatás során alkalmazandó módszer és előzetes eredmények

A kutatás elméleti célzatú, szakirodalom-elemzésre épít. A választott településkör részletes bemutatásához szekunder adatok feldolgozása is szükségesé vált. A demográfiai és gazdasági adatok, trendek bemutatása mellett sikerességi faktorok azonosíthatók. A jelen vizsgálat bázisát a nemzeti statisztikai hivataloknál elérhető kisvárosi állományra vonatkozó, valamint az Nemzetstratégiai Kutatóintézet által összeállított, több országra kiterjedő települési és községi, járási szintű adatbázis képezi. A kapcsolódó

adattáblák közül az elemzés egyes meghatározott településkörrel kapcsolatos információkra épít; a 10.000 lakos alatti kisvárosokat vizsgálja. Azon kisvárosok esetében, ahol az információ nem elérhető, a községi, járási adatokkal történik a behelyettesítés. Az elérhető adatkörök számos, kiemelten hasznos, a kisvárosok sikerességét meghatározó információt foglalnak magukban: gazdasági profil (gazdasági szervezetek, települések költségvetése), humán és társadalmi tőke (értelmiség aránya, civil szervezetek száma, oktatásra vonatkozó adatsorok), attraktivitás (légszennyezettségi adatok, szálláshelyek, kulturális intézmények, bűncselekmények száma), közszolgáltatások elérhetősége. A fenti adatkörök kívánatos segítséget nyújtanak ahhoz, hogy – a jelen elemzési munka célrendszerével összefüggésben – átfogó képet kaphassunk a vizsgált települési kör – térbeliséget is szem előtt tartó – szerkezetéről, valamint társadalmi-gazdasági dimenzióiról. Az adatok feldolgozását több módszertani megoldás kombinálásával terveztem elvégezni. Az adatbázis változói (PÉTI, SZABÓ és SZÁSZ, 2016, 11–13. o. kiindulópontként) azok előzetes felmérése alapján a kutatás vizsgálati horizontja számára komoly potenciált biztosítanak, érzékelhető mértékben hozzájárulnak a hipotézisek összetett, soktényezős vizsgálatához, az érintett települési kör sikerességi tényezőinek megismeréséhez. A sikerességi faktorok a gazdasági problémákon (munkalehetőség, aktív korúak aránya) felüli leggyakoribb nehézségekre is reflektálnak: pl. közösségi élet hiánya, lakónépesség elöregedése, fogyása, a közbiztonság romlása, infrastruktúra erodálódása. A Kárpát-medence kisvárosi hálózata erőteljesen épít a közigazgatásban megszerzett előnyökre (a járásközponti, területi hatókörű cím). A népességmegtartást befolyásoló tényezők döntő többségét megtalálhatjuk a várossá nyilvánítási kérelmekben. Emiatt is érdekes tényező a történelem során nevesített központi szerepkör; azt vizsgálom, hogy a ma városi címet birtokló település betöltötte-e az alábbi szerepkörök egyikét: városias szerepkörű központi hely, központi funkciót betöltő falusi település jelentős kereskedelemmel, vásártartó hely egyéb központi funkcióval, vásárijogú település, központi funkciót betöltő, vásárijoggal nem rendelkező falusi település, mezőváros, járásszékhely város, közigazgatási központ, alsófokú vagy részlegesen alsófokú

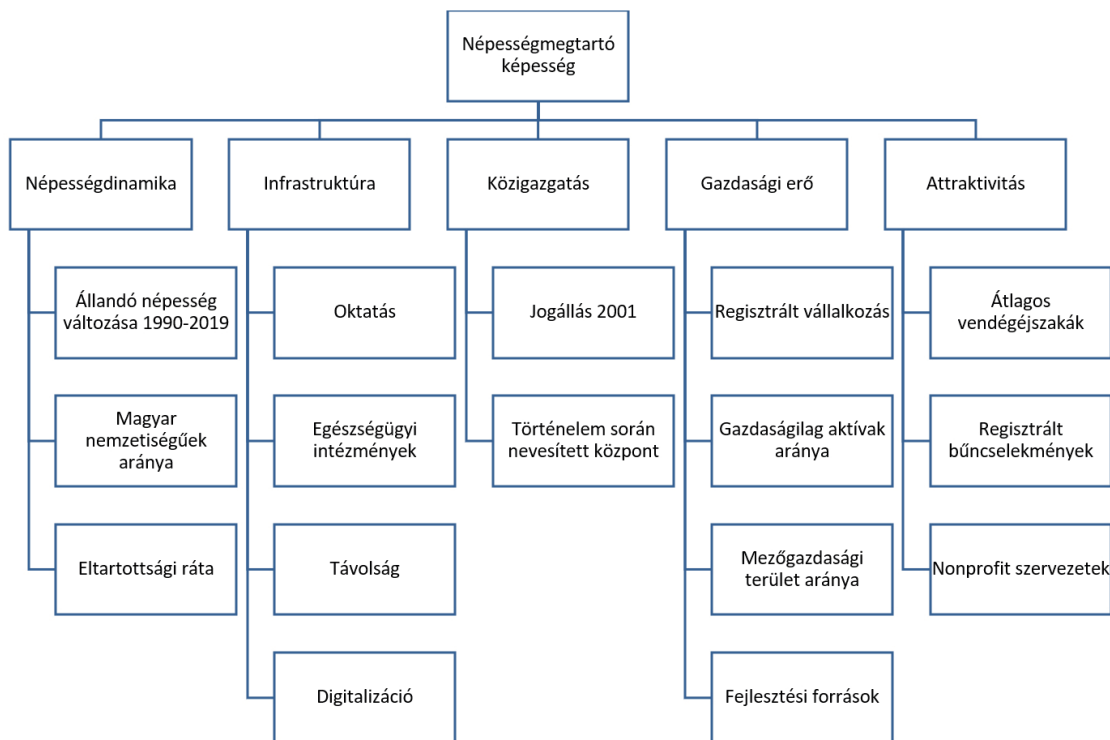
központ. A mezőgazdaság szerepe a 19. században még erőteljesnek számított a kisvárosok életében (KELETI, 1879). Viszont a felgyorsuló urbanizáció – főként a szuburbanizáció – megkülönböztette a hagyományos és az új kisvárosokat a mezőgazdaság kiegészítő vagy elsődleges foglalkoztató szerepkörének szempontjából. Előzetes kutatási eredményeim alapján jól kirajzolódik néhány markáns fejlődési pálya a térségben, amely városkarakterisztikát a kisvárosok a mai napig őriznek:

- Ipari szerepkörű városok (pl. Gyergyószentmiklós, Nyárádtő)
- Mezőgazdasági nagyközségek élelmiszeripari funkciókkal (Nagybajom, Lengyeltóti)
- Megyefelosztáshoz kapcsolódó elv alapján (Kézdivásárhely, Szigetvár)
- Fürdőhelyek, turistaközpontok (pl. Tusnádfürdő, Szováta, Harkány, Balatonboglár)
- Vasúti góc városok (Szentlőrinc, Szekszárd, Csap)
- Domborzati tagoltság miatti ún. kistáj-városok (Erdőszentgyörgy, Balánbánya, Rozsnyó)
- Vegyes funkciójú városok (Sümege, Letenye).

Vízrajzából fakadóan a térség számos területe hévizekben gazdag: Magyarország gyógyfürdőinek 16%-a található a dél-dunántúli régióban és 21%-a közép-magyarországi régióban. Észak-Erdély természeti kincsei számos lehetőséget kínáltak a fürdőhelyek kisvárosokká történő fejlődésére. A hévizeket mind turisztikai, mind gyógyászati, mind energetikai célokra felhasználják a kisvárosokban. Az attraktivitás faktora szempontjából a többféle felhasználási mód jelent pozitív hatást.

A sikerességi faktorok egyike lehet a fejlesztési forrásokhoz való hozzáférés és a részesedés mértéke. Magyarországon 2015-ben a megyei jogú városok számára elindult a Modern Városok Program, 2018-ban került meghirdetésre a Magyar Falu Program, mert a falusi életforma is védendő, előnyös. A nagyvárosokba való beköltözés alternatíváját kívánták ezzel megteremteni. 2020-tól az 5000–20.000 lakosságszámú kisvárosok számára is meghirdettek különböző jogcímen fejlesztési forrásokat, amelyek alapvetően a versenyképesség és a munkalehetőség megteremtésére koncentrálnak. A magyar településállomány sajátossága az 5000 lakos alatti kisvárosok halmaza, ezáltal 2019-ben 93 kisváros

4. ábra: A népességmegtartást befolyásoló tényezők

Forrás: saját szerkesztés

is részese lehetett a Magyar Falu Program nyújtotta keretből (FINTA és HORECZKI, 2023). A vidék pozitív imázsának fenntartása, a vidéki területekre jellemző egészséges életmód, biztonság, hagyományok és idilli környezet megóvása a kisvárosok számára is fontos tényező.

Az adatok elérhetősége és kompatibilitása számos esetben nem tette lehetővé az egyes országok közötti statisztikai adatok összeegyeztethetőségét, ennek kiküszöbölésére az értékek, mutatószámok dinamikáját vizsgáltam. A Kárpát-medencei kisvárosok közül Magyarországon egyszerűbb volt az adatok elérhetősége (a Központi Statisztikai Hivatal és TeIR adatbázisa), a többi ország nemzeti statisztikai hivatala és az NSKI adatbázisa segítségével gyűjtöttem össze az adatokat. A demográfiai adatok vizsgálata során az állandó népesség változásánál pozitív értéket tulajdonítottam a növekvő és a stagnáló lakosság számának. A népességnövekedés forrását jelen esetben nem vizsgáltam, úgy vélem egy későbbi tanulmány alapja lehet a népességnövekedés mennyiségi és minőségi okainak a feltárása is.

A Magyarországon kívüli kisvárosok esetében vizsgáltam a magyar nemzetiségűek arányának változását is. A 2011-es népszámlálási adatok szerencsére frissültek, pl. a felvidéki és egyes esetekben erdélyi adatokkal is. Ennél a mutatónál – hasonlóan az állandó népességhez – csupán a csökkenést tekintetem negatív tényezőnek, mivel a helyben maradás néhány település esetében már sikernek tekinthető. Az eltartottsági ráta esetében mind az időskorúak, mind a fiatalok esetében érdemes lenne elemzést végezni, viszont erre vonatkozóan nem volt teljes az adatkör. Az infrastruktúra, intézményi ellátottság vizsgálata során a kisvárosi urbanizáció minőségi tényezőire voltam kíváncsi, illetve a funkciógazdagságra. Az oktatás, egészségügy esetében a meglévő intézményeket és azok minőségi (egy ellátottra jutó) értékeit vettem össze; az attraktivitás esetében a biztonság és a természeti környezet kapott szerepet. A fentebbihez hasonlóan érdekes eredményekre vezethetne a digitalizáció település szintű mérése, erre vonatkozóan viszont vagy csak országos vagy makrorégiós adatok érhetőek el.

7. táblázat: Az objektív sikerességet mérő mutatók

Sikerességi faktor		Mutató	Ütem		
			növekvő	stagnál	csökkenő
Demográfia	Néesség változása	Állandó népesség 1990-2019	+	+	-
	Magyar nemzetiségűek aránya (közösség összetartó ereje)	2011, 2021	+	+	-
	Eltartottsági ráta	Időskorúak Fiatalkorúak	- +	+	+
Infrastruktúra	Oktatás (tanulói létszám)	Általános iskola	+	+	-
		Középfokú iskola	+	+	-
	Egészségügyi intézmények	Háziorvos/Intézmények száma	+	+	-
	Távolság (km / perc)	Autópályalehajtótól	-	+	+
		Megyeszékhelytől	-	+	+
		Járászékhelytől	-	+	+
Digitalizáció	Számítógépes ismeret / Internethasználók aránya	+	-	-	
Közigazgatás	Jogállás 2001	Város=1, Község=0			
	Történelem során nevesített központ	Igen=1, Nem=0			
Gazdasági erő	Regisztrált vállalkozás	1 lakosra jutó száma / 1000 főre vetített	+	+	-
	Gazdaságilag aktívak aránya	Teljes lakossághoz viszonyítva	+	+	-
	Mezőgazdasági terület aránya	Megművelt terület / Szántóterület aránya	nem egyértelmű a kapcsolat		
	Fejlesztési források	TOP, MFP, Nemzeti források	+	-	-
Attraktivitás / Életminőség	Turizmus	Átlagos vendégéjszakák száma	+	-	-
	Regisztrált bűncselekmények	Közbiztonság vagy Bizalom mértéke (fordított)	-	-	+
	Nonprofit szervezetek	vagy Kulturális intézmények száma	+	-	-

Forrás: saját szerkesztés

Egyes nagyobb adatbázisok (World Value Survey, European Social Survey, Global Competitiveness Index stb.) országos szinten reprezentatív lekérdezései között találhatunk olyan kérdéselemeket, amelyek a digitalizációs készségeket és az informatikai eszközökhöz tulajdonlását és hozzáférhetőségét kezelik. Az adatfelvételeknél lehetőség van a lakóhely megjelölésére, viszont ez nem kötelezően kitöltendő kérdéselem, így nem tudunk országos szint alatt erre vonatkozóan hiteles adatokhoz jutni. A közigazgatásban betöltött pozícióban azt vizsgáltam, hogy milyen szinten helyezkedik el a kisváros a hierarchiában, illetve töltött-e be korábban központi funkciót, s ha igen, milyen mértékűt. Az 1910-es lehatárolástól

kezdődően, a megyefelosztáson keresztül az 1971-es OTK-ig a kistérségi, járási rendszer átszerveződését is figyelembe véve tanulmányoztam a kisvárosokat, hogy a tervekben rögzített szerepük mennyiben változott az idők során. A gazdasági jellegű adatok sem voltak egységesen adottak minden országrészre. Az attraktivitás tényezővel azt kívántam elemezni, hogy miért is jó az adott településen élni, miért maradnak ott a lakosok, mi az a helyi életminőségi tényező és helyi kötődési aktor, amely miatt kevésbé jellemző az elköltözés. Úgy látom, hogy csupán ezen objektív adatokkal nem tárható fel kellő mértékben a kisvárosok életminőségi tényezője, ehhez elsősorban primer adatfelvételek (lakossági kérdőív, helyi

elit és lakossági interjúk) lennének szükségesek. Baranya megyében egy másik projekt keretében lehetőségem volt megvizsgálni a helyi lakosság vélekedését a helyben maradásról. A településen maradás egyértelműen legerősebb indoka a családi és a munkahelyi kötődés. Előbbi érzelmi dimenziójú és erősebb (a válaszadók 90%-a említi), utóbbi inkább egzisztenciális és valamivel gyengébb, a válaszadók kétharmada számára fontos elem. A helyi közösség, a barátok szerepének említési gyakorisága jelentősen elmarad az előzőektől, azonban minden harmadik válaszadó sorolja ezeket a fontosabb elemek közé, ahogy a tulajdon szerepét is, amely egyszerre jelenthet egzisztenciális és érzelmi kötődést. A település elhagyására vonatkozóan, a kisebb településekre általában jellemző, hogy az ott lakás ritkán „választás” kérdése: inkább döntenek arról, hogy nem hagyják el, mint hogy oda költözzenek. Érdekes és egyszerre elszomorító válaszokat is tapasztalhatunk a maradásra: „nincs más választásom” (500 fő alatti településeken a Sellyei járásban). A család mint fő motiváció egyfajta determinizmust (is) jelöl, ez a kisvárosok esetében a leggyakoribb válaszként szerepelt. A második leggyakrabban említett motivációs tényező a munkahely. A válaszadók 55%-a szerint

ez a legfontosabb indok a lakóhely megválasztásánál. Ha ezen kérdést települési szinten is áttekintjük, azt tapasztaljuk, hogy az említési gyakoriság városokban (vagy dinamikusabb, nagyobb lélekszámú, atipikus falvakban) kiemelkedő. A munkahely mint vonzerő említése az esetek több mint felében kisváros vagy mikrotérségi központként megjelölt nagyközség esetében történt. Az adatok teljes körűen rendelkezésre álltak Baranya megye kisvárosaira, ahol nemcsak az objektív, hanem a szubjektív elemeket is vizsgálhattam (pl. a helyi elit értékelését a fejlődési pályára, a helyben maradásra vonatkozóan) (HORECZKI és PÓLA, 2022).

Kárpátalja térségében csupán öt kisváros rendelkezik 10.000 fő alatti lakossággal, ezeknek a népessége minimális mértékben növekvő volt 2019-ig. A jelenlegi biztonságpolitikai kockázatok, a COVID-19 időszaka nem kedvezett a megindult pozitív trendnek.

Felvidékre a többi térséghez képest adatgazdagság jellemző. Nem minden adat volt elérhető a magyarországihoz hasonló mélységben, ezért itt az egyes értékek dinamikáját, előző évekre vonatkozó átlagát tekintettem át. Ez alapján egy nyertes és egy kevésbé sikeres csoportot képeztem a kisvárosok között.

8. táblázat: A felvidéki kisvárosok csoportjai sikereségi faktorok alapján

Szlovák név	Magyar név	Sikereségi faktor alapján	Szlovák név	Magyar név	Sikereségi faktor alapján
Gabčíkovo	Bős	nyertes	Veľký Meder	Nagymegyér	kevésbé sikeres
Šaštín - Stráže	Sasvár-Morvaőr	nyertes	Šahy	Ipolyság	kevésbé sikeres
Sládkovičovo	Diószeg	nyertes	Štúrovo	Párkány	kevésbé sikeres
Veľký Šariš	Nagysáros	nyertes	Šurany	Nagysurány	kevésbé sikeres
Spišské Vlachy	Szepesolaszi	nyertes	Tlmače	Garamtolmács	kevésbé sikeres
Strážske	Órmező	nyertes	Vráble	Verebély	kevésbé sikeres
Hurbanovo	Ógyalla	nyertes	Želiezovce	Zselíz	kevésbé sikeres
Sečovce	Gálszécs	nyertes	Veľké Kapušany	Nagykapos	kevésbé sikeres
Sobrance	Szobránc	nyertes	Nesvady	Naszvad	kevésbé sikeres
Dobšiná	Dobsina	nyertes	Čierna nad Tisou	Tiszacsernyő	kevésbé sikeres
Krompachy	Korompa	nyertes	Gelnica	Gölnicbánya	kevésbé sikeres
Medzev	Mecenzéf	nyertes	Kráľovský Chlmec	Királyhelmece	kevésbé sikeres
Jelšava	Jolsva	nyertes	Dudince	Gyúgy	kevésbé sikeres
Modrý Kameň	Kékkő	nyertes	Fíľakovo	Fülek	kevésbé sikeres
Poltár	Poltár	kevésbé sikeres	Hnúšťa	Nyusta	kevésbé sikeres
Tisovec	Tiszolc	kevésbé sikeres	Krupina	Korpona	kevésbé sikeres
Tornaľa	Tornalja	kevésbé sikeres			

Forrás: saját szerkesztés

5. Észak-Erdély kisvárosainak fejlődési jellegzetességei

A városfejlődés egy különös szeletét képezik a periférikus helyzetből adódó fejlődési jellegzetességek: a helyi társadalmak a modernizáció kihívásaira ezen térségekben megkésve és sajátos tempóban reagáltak, aminek eredménye egy hagyományos típusú, de mégis újszerű elemekkel tarkított kisvárosi kultúra és társadalom képe lett. Románia egyedi karakterét jelentik a tömbmagyar népséggel rendelkező terület egységek (Partium, Székelyföld, tulajdonképpen a határtól a Királyhágóig elhúzódó terület), amelyek mind a mai napig gazdasági és földrajzi értelemben is perifériának számítanak (PÉTI, SZABÓ és SZABÓ, 2019; HORECZKI, 2020).

A dualizmus időszakában az ország egyik leghátrányosabb helyzetű térsége volt; elmaradottságát elensúlyozandó 1902-től elindult pl. Székelyföld (Udvarhely megye, Csík megye, Háromszék megye és Torda-Maros megye) gazdaságfejlesztő programja, amely a gazdasági, társadalmi és kulturális fejlesztést tűzte ki célul. A négy megyére kiterjedő program legfőbb problémái: a közöny, a szűkös anyagi keretek, a politikai ellentétek voltak (BALATON, 2004). Jellemzően ez a három tényező ma is, amely a fej-

lődést leginkább gátolja (CSATA, 2015). A térség periféria jellegét erősítette a kedvezőtlen megközelítési lehetőség, a kiépítetlen úthálózat, közepes, illetve gyenge agráradottságok, apró és kisfalvas településhálózat, valamint a belső integrációs lehetőségek beszűkülése (SONKOLY, 1996). Településhálózatát, annak térbeli jellegét a mező- és erdőgazdálkodás formálta; a települések meghatározó része a folyók völgyében épült fel. A városok a medenceközpontok és a nagyobb völgytárgulatok árvízmentes szakaszain találhatóak; emiatt hasonlították a vidéket a korabeli Svájcra (BALATON, 2002). Székelyföld településszerkezete egyveretű, a települések 80%-a 1000 fő alatti. A sűrű faluhálózatból szigetszerűen emelkedtek ki a mezővárosok, hasonlóan Dél-Dunántúl és Észak-Magyarország térségeihez (VOFKORI, 2007; HORECZKI, 2020). A térség kistájai egy-egy kisebb város földrajzilag lehatárolt kistérségei.

A székelyföldi kisvárosok városfejlődése a 18. század második felétől gyorsult fel; ekkor már külső jegyeiben is városinak tekinthetőek a települések, illetve demográfiai vonatkozásban is megmutatkozik a fejlődés (DANYI és DÁVID, 1960). Az 1857-ben végrehajtott népszámlálás szerint a 2000 főnél népesebb települések aránya csupán 4,3% (DÁNYI, 1992). A székelyföldi városok (3. ábra) fejlődését vizsgálva szembevető,

5. ábra: Székelyföld ma városi címet viselő települései az 1948. évi lakosságszámok alapján

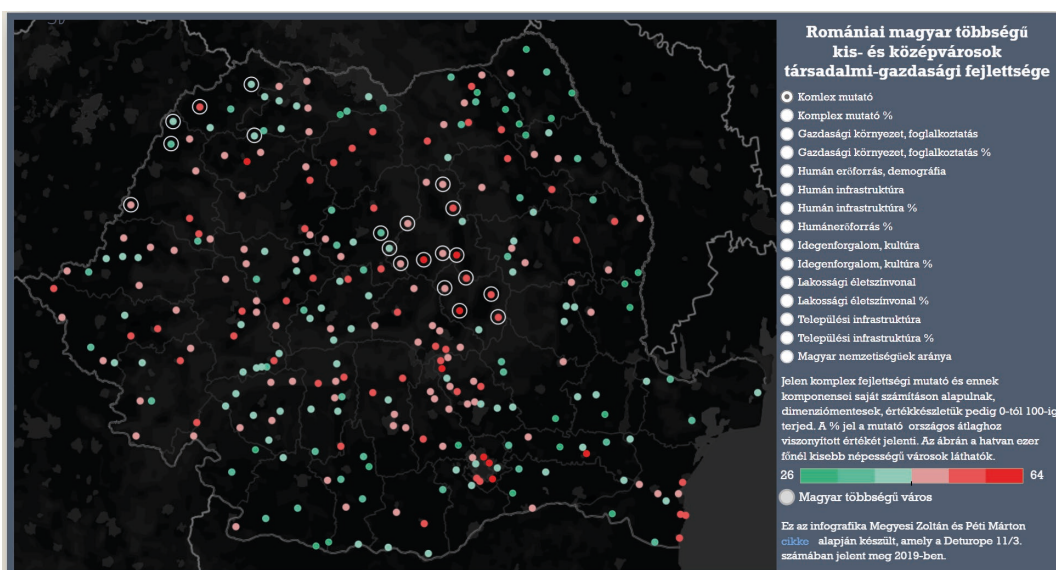
Forrás: saját szerkesztés

hogy mind a népességszám növekedésének üteme, mind a területre vonatkoztatott városzám elmarad az országos átlagtól. A 19. század végére a huszonkét város közül csupán Marosvásárhely lakossága haladta meg a 20.000 főt. A többi város a 10.000 fős küszöböt sem tudta átlépni, egészen a 20. század első harmadáig. A 19. század második felétől jelentős társadalmi és politikai változások kezdődtek, aminek eredményeképp eltűnt a mezővárosi kategória; az átalakulás egy modernizálódó társadalmat feltételez (PÁL, 2001). A kisvárosok nagy része – természetföldrajzi adottságai miatt – nem volt önelátó, különösen a gabonafélék tekintetében nem. A szántóterületek elaprózottsága, valamint a tagosítás és arányosítás számos problémával járt. A mezőgazdaság szerepét tekintve a művelődési ágak közül az erdőgazdálkodás képviselte a legnagyobb arányt, a hagyományos fakitermelés és állattenyésztés szerepét betöltve. Gyergyószentmiklós és Oláhfalú esetében a fakitermelés feldolgozással is párosult, Sepsiszentgyörgyön a fakereskedelem virágzott. A közigazgatási átalakulás során a több lábbon álló városok kerültek sikeres pozícióba; megnövekedett népességgel, ipari beruházási kapacitásokkal, további funkciókkal gazdagodtak. A városi jogállású települések számának csökkenését a megmaradt városok nagyobb népességnövekedése ellensúlyozta. A térség gazdasági-társadalmi szerepkörének permanens voltát Megyesi és Péti

(2019) tanulmánya is megmutatja. A tanulmány a 60.000 lakos alatti kis- és középvárosok gazdasági-társadalmi fejlettségét mutatta be több tényező együttes vizsgálatával. Jellemzően a kisvárosok (10.000 lakos alattiak) voltak azok, amelyek a komplex fejlettségüket tekintve az átlagosnál rosszabb pozíciót tudhattak magukénak (főként Észak-Erdély kisvárosai), demográfiai adatokat tekintve mindegyikük népessége csökkent a vizsgált időszakban (2011–2014). Ez a tendencia az elmúlt tíz évben Európa-szintű problémává vált. Már nemcsak a csökkenő városi népességgel, hanem a kiüresedés problémájával is szembe kell néznie az országoknak. A táji környezet és a magyarajkúság az idegenforgalom egyik kiemelt célpontjává tette – a romló gazdasági és társadalmi indikátorok ellenére – a térség kisvárosait. A turisztika és ezáltal az életszínvonal az országos átlagnál jobb értékeket eredményez.

Megyesi és Péti (2019) elemzése az erdélyi kisvárosokra vonatkozóan hasonló eredményeket tartalmaz, mint a népességmegtartó képességre vonatkozó saját vizsgálataim. Az erdélyi kisvárosok fejlődési pályájukat tekintve hasonlatosak a magyarországiakhoz, a funkcióbeli jellegzetességek, amelyek a gazdaságtörténeti fejlődés eredményei, mai napig erőteljesen meghatározzák a kisvárosi lakosok életét. Azon kisvárosok, amelyek az idegenforgalmi potenciált megfelelő mértékben ki tudták használni (fürdővárosok és turistaközpontok), népességük

6. ábra: Romániai magyar többségű kis- és középvárosok komplex fejlettsége

Forrás: Kárpát-haza Statisztikák (Megyesi és Péti 2019 alapján szerk. Molnár János)

megtartására voltak képesek. A vegyes funkciójú kisvárosok is hasonlóan az „inkább nyertesek” csoportjába kerültek. A természeti környezet adottságai miatt a térségben a monofunkciós kistájvárosok is képesek voltak pozitív demográfiai adatok reprodukálására (6. ábra).

6. Konklúzió

A kisvárosok és kisvárosi térségek a gazdasági erő, a fejlődés és a társadalmi átalakulás kitüntetett csomópontjai. Jellemző rájuk az egyes funkciók területi koncentrálódása, a javuló infrastruktúra, az elmélyülő településközi munkamegosztás. Az elemzésbe vont kisvárosok fejlődési pályájának jellemzése, fejlődési mérföldöveinek beazonosítása a hagyományos város-vidék, városvonzáskörzet kapcsolatok területén szoros egybefonódásokat mutat. A kisvárosok állandó kapocsként jelentek meg a városi (főként nagyvárosi) és vidéki térségek között. A kisvárosok fejlődése egyet jelentett térségének fejlődésével, ahol mind a közlekedési kapcsolatok, mind az intézményi háttér, a közszolgáltatások fejlesztése megtörténhet. A köztes pozíció azt is jelentette, hogy ezen településtípus mindig magában hordozza azokat az ellentéteket, amelyeket a vidéki, vagy a városi rendszer egyértelműen beazonosít. A kisvárosok gazdasági-társadalmi karakterisztikája, a társas kapcsolatai sokkal inkább bonding típusúak, a vidékre jellemző táji környezet és építészeti elemek mind-mind megtalálhatóak, viszont mindazon jóléti szolgáltatások és intézmények is fellelhetőek, amelyek a nagyvárosok sajátosságai. A kisvárosi urbanitás létező, különleges eleme a Kárpát-medencei városhálózatnak, mivel a szubjektív és az objektív sikerérzet, az urbanitás foka, a funkciókkal való ellátottság rendkívül sokrétű.

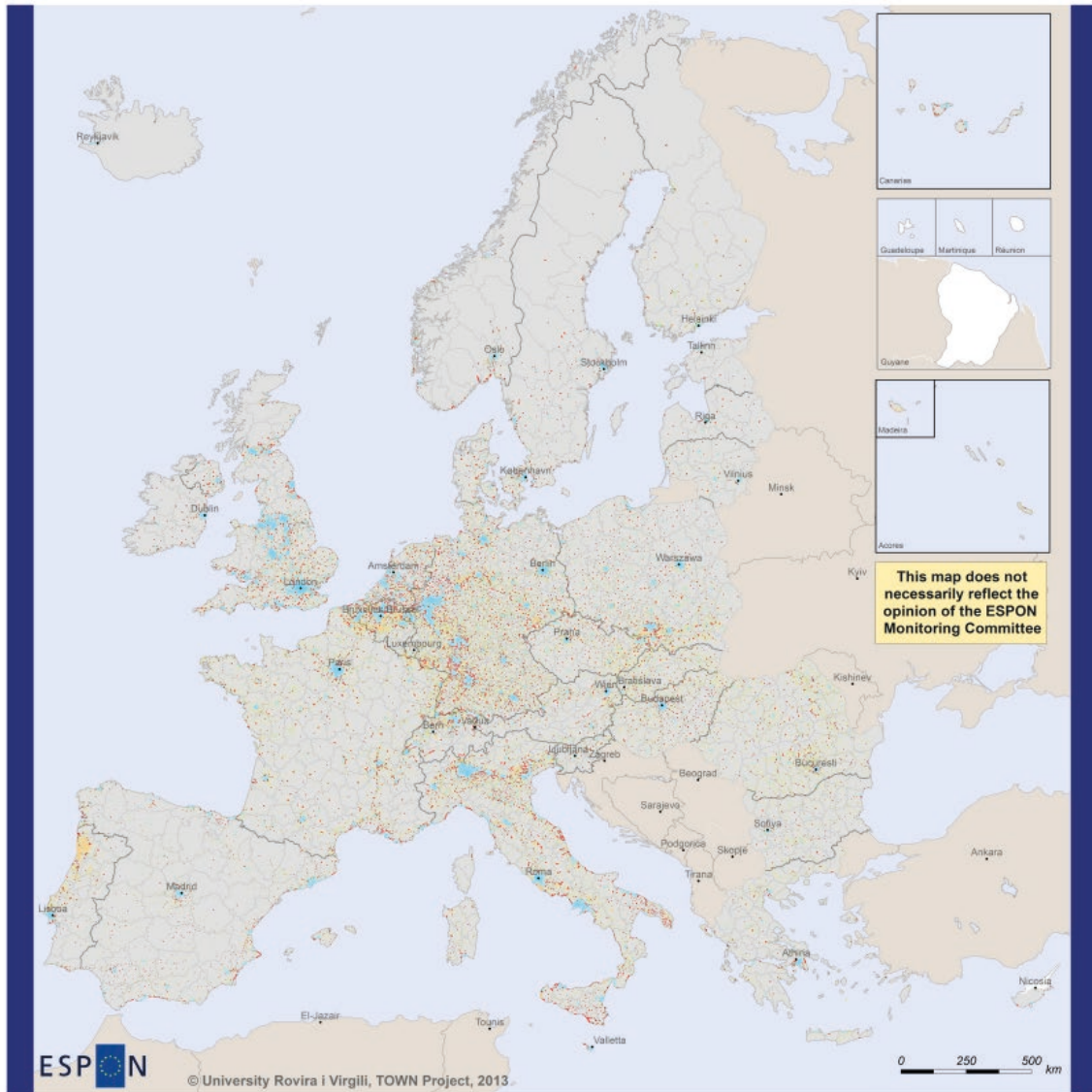
Valószínűsíthető az eddigi kisváros-típológia hosszú távú meghatározottsága a közép-kelet-európai térségben, így a történelmi determinizmus kimutatható a Kárpát-medencei kisvárosokban is. A fejlesztési és stratégiai dokumentumokkal összhangban a társadalmi és fenntarthatósági szempontokat is érvényesíteni kell a hatékonysági kritériumokkal szemben. A város-vidék dichotómia több nézőpontra átváltható; a kisvárosok hálózata együttesen képes lenne erőt kifejteni, de az elaprózott rend-

szert egyedüli elemeiként nem lesznek képesek felvenni a versenyt az urbanizációs kihívásokkal. A hinterland, szuburbán szerepkör állandósulása a kisvárosok esetében funkcióktól való megfosztást és formális várossá válást eredményez. A sikerességi, népességmegtartó képességre utaló tényezők beazonosítása és vizsgálata a vidéki, periférikus térségek számára adaptálható minták kirajzolódását segítheti elő.

A népességmegtartó képesség alapján a Kárpát-medencei kisvárosok három fő kategóriába sorolhatóak: a tradicionális kisvárosok kategóriája, amelyek a történelem során állandóan nevesített központként jelentek meg, a helyi piacközpontok, iparosok (később kis-, kézmű- és nagyipar helyszínei) és értelmiségiek szellemi központja. A monofunkciós tradicionális kisvárosok sajnos hullámvölgybe jutottak, a térségük fizetőképessége hanyatlik, így nem képesek igazi központként funkcionálni (kistájvárosok, volt iparvárosok, mezővárosok egy része). A vegyes funkciójú tradicionális kisvárosok képesek voltak megújulni, a kisvárosi társadalmi tőke, az innovációra való képesség megfelelő erőnek bizonyult a továbblépésre. Térségükben továbbra is központi funkciókat birtokolnak (periférikus erdélyi, felvidéki és dél-dunántúli kisvárosok). A második csoportba azon kisvárosok tartoznak, amelyek jellemzően a rendszerváltás (vagy a millennium után) kapták városi rangjukat, a központi funkciókhoz még „nem nőttek fel”, formális kisvárosoknak tekinthetjük őket. Az erőteljes, hierarchikus változásokra, a külső hatásokra (globalizációs kihívások, gazdasági, pénzügyi válság, járványok stb.) rendkívül érzékenyen reagálnak. Megfelelő kapacitásokkal rendelkeznek (főként mezőgazdaság és mezőgazdaságra épülő ipar területén), viszont ezek kihasználtsága nem a helyi gazdaságfejlesztési tevékenységnek köszönhető. Ebbe a kategóriába tartoznak az alföldi volt mezővárosok közül a legkisebbek, a határhoz közeli vajdasági kisvárosok, valamint a nagyobb városok, regionális központok alvóvárosai. A harmadik csoportba soroltam azokat a kisvárosokat, amelyek jelentős idegenforgalmi kapacitással, turisztikai vonzerővel rendelkeznek, a gazdaságtörténelmi fejlődésükben állandó fejlődés tapasztalható.

Melléklet

1. melléklet: A városi jogállású települések kategóriái az ESPON TOWN kutatás alapján

EUROPEAN UNION
Part-financed by the European Regional Development Fund
INVESTING IN YOUR FUTURE

		DENSITY (inh. / kmq)	
		< 300	> 300 and < 1500
POPULATION (inh.)	< 5000	OTHER SETTLEMENTS	VST (Very Small Towns)
	> 5000 and < 25000		Small SMT
	> 25000 < 50000		Medium SMT
	> 50000		large SMT HDUC (high-density urban clusters)

□ NO DATA

Map 1. TOWN SMST settlements, ESPON space

Regional level: NUTS 3 and 1 kmq grid cells
Source: Own elaboration on GEOSTAT data
Origin of data: DG Regio
Authors: F. Brandajs, A.P. Russo, D. Serrano Gimé
© EuroGeographics Association for administrative boundaries

Forrás: ESPON TOWN, 2014, 39.

2. melléklet: Magyarország településhálózata lakosságszám szerinti bontásban, fő (1870–2019)

Terület	Állandó népesség								
	1870	1900	1930	1949	1970	1990	2001	2011	2019
Városok együtt	2.280.251	3.584.418	4.923.772	5.258.179	6.596.198	7.208.561	6.913.508	6.674.098	6.889.371
Községek, nagyközségek	2.731.059	3.269.997	3.761.337	3.946.620	3.725.901	3.173.398	3.164.630	3.099.679	2.883.385
Összes népesség	5.011.310	6.854.415	8.685.109	9.204.799	10.322.099	10.381.959	10.078.138	9.773.777	9.772.756
A városok népesség-nagyságcsoport szerinti bontása									
Főváros*	302.086	861.434	1.442.869	1.590.316	1.945.083	1.934.831	1.712.677	1.589.231	1.749.734
100.000–	272.536	431.024	610.972	649.484	959.236	1.177.218	1.132.409	1.099.109	1.021.027
50.000–99.999	140.799	221.632	322.878	334.472	508.904	654.924	643.933	624.583	734.113
30.000–49.999	251.806	339.030	411.918	429.218	588.125	671.165	651.363	639.676	545.156
20.000–29.999	239.833	315.266	378.585	409.168	549.625	606.614	595.606	580.258	562.559
15.000–19.999	188.894	254.693	326.094	332.026	413.854	486.241	494.750	495.531	559.210
10.000–14.999	273.664	371.770	482.293	505.676	572.398	613.615	623.052	618.836	670.834
5.000–9.999	421.532	552.478	664.847	706.569	743.196	753.476	752.662	732.033	696.323
1.000–4.999	189.101	237.091	283.316	301.250	315.777	310.477	307.056	294.841	350.506
Együtt	1.978.165	2.722.984	3.480.903	3.667.863	4.651.115	5.273.730	5.200.831	5.084.867	5.139.637

Forrás: saját szerkesztés

Irodalom

1990. évi A helyi önkormányzatokról szóló törvény. A Magyar Köztársaság Alkotmánya 1990. (pp. 5–88). Budapest.

Balaton Petra (2004). *A Székely Akció története. I/1. Források: Munkaprogram és kirendeltségi jelentések*. Budapest: Cartofil.

Balaton Petra (2002). A székely akció előzménye és története. *Székelyföld*, 6 (6), pp. 62–91.

Bán Gergely Károly (2020). A magyar városhálózat hierarchiája és térszerkezete a két világháború között. In Kövér György, Pogány Ágnes és Weisz Boglárka (szerk.), *Hálózat és Hierarchia. Magyar Gazdaságtörténelmi Évkönyv* (pp. 93–146.) Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Hajnal István Alapítvány.

Bartosiewicz, Bartosz, Kwiatek-Sołtys, Agnieszka and Kurek, Sławomir (2019). Does the process of shrinking concern also small towns? Lessons from Poland. *Quaestiones Geographicae*, 38 (4), pp. 91–105. <https://doi.org/10.2478/quageo-2019-0039>

Bársony Sarolta és Horeczki Réka (2018). Lehet-e egy hátrányos helyzetű település sikeres? *Falu Város Régió*, 23 (1), pp. 73–79.

Beluszky Pál (2000). Egy fél siker stációja (avagy a modernizáció regionális különbségei a századelő Magyarországon). In Dövényi Zoltán (szerk.), *Alföld és nagyvilág*.

Tanulmányok Tóth Józsefnek (pp. 307–311). Budapest: MTA Földrajztudományi Kutatóintézet.

Beluszky Pál (1999). *Magyarország településföldrajza. Általános rész*. Budapest–Pécs: Dialóg Campus Kiadó.

Beluszky Pál és Győri Róbert (2003). A város a láz, a nyugtalanság, a munka és a fejlődés. Magyarország városhálózata a 20. század elején. *Korall*, 4 (11–12), pp. 199–238.

Beluszky Pál és Sikos T. Tamás (2020). *Városi szerepkör, városi rang*. Budapest: Dialóg Campus kiadó.

Bernát Tivadar (szerk.) (1981). *Magyarország gazdaságföldrajza*. Budapest: Tankönyvkiadó.

Bibó István (1975). *Közigazgatási területrendezés és az 1971. évi településhálózat fejlesztési koncepció*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.

Borovszky Samu (2004). *Magyarország vármegyéi és városai*. <http://mek.oszk.hu/09500/09536/html/0018/4.html> Letöltés: 2012.05.04.

Caves, W. Robert (ed.) (2005). *Encyclopedia of the city*. London and New York: Routledge – Taylor&Francis Group.

Cole, David and Svidroňová, Mária Murray (2021). Are small towns doomed to decline? The case of a post-socialist CEE country. *Post-Communist Economies*, 38 (8), pp. 1012–1034. <https://doi.org/10.1080/14631377.2021.1886786>

Csata, Andrea (2015). Study of rural development sustainability funded by the European Union in Harghita county, Romania. In Bodor, Ákos és Grünhut, Zoltán (eds.),

Cohesion and Development Policy in Europe (pp. 72–86). Pécs: MTA KRTK Regionális Kutatások Intézete.

Csatári Bálint (1986). A községek népességmegtartó képességének fő tényezői az Alföldön. In Novák László és Selmeczi László (szerk.), *Falvak, mezővárosok az Alföldön* (pp. 779–784). Nagykovács: Arany János Múzeum.

Csák László (2009). Romániai kis- és középvárosok „jelentéktelensége”. *Tér és Társadalom*, 23 (1), pp. 181–196.

Danyi Dezső és Dávid Zoltán (1960). *Az első Magyarországi népszámlálás (1784–1787)*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.

Dányi Dezső (szerk.) (1992). *Erdély 1857. évi népszámlálása*. <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/studcens.htm> Letöltés: 2014.03.02.

Dövényi Zoltán (1986). *Agrárterületek kisvárosainak összehasonlító népességföldrajzi vizsgálata az NDK és Magyarország példáján*. Alföldi Tanulmányok 10. Békéscsaba: MTA Regionális Kutatások Központja.

Dövényi Zoltán (2008). A törpevárosról. In Csapó Tamás és Kocsis Zsolt (szerk.), *Nagyközségek és kisvárosok a térben* (pp. 209–217). Szombathely: Savaria University Press.

Dövényi Zoltán (2009). „Város az, ami magát annak nevezi” – Tűnődések Tóth József tanulmánya kapcsán. *Területi Statisztika*, 12 (1), pp. 3–7.

Enyedi György (1978). *Kelet-Közép-Európa gazdaságföldrajza*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

Enyedi György (2012). *Városi világ*. Budapest: Akadémiai kiadó.

Erdei Ferenc (1939). *Magyar város*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Erdősi Ferenc (1990). A közlekedési – telekommunikációs viszonyok hatása a városok szerkezetének alakulására. *Tér és Társadalom*, 4 (2), pp. 31–48.

Filipović, Marko, Kokotović Kanazir, Vlasta and Drobnjaković, Marija (2016). Small Towns in Serbia – The “Bridge” Between the Urban and the Rural. *European Countryside*, 8 (4), pp. 462–480.

Finta István és Horeczki Réka (2023). Vidékfejlesztési programok jellegzetességei a periférikus térségekben. *Tér és Társadalom*, 37 (3), pp. 53–76.

Hajdú, Zoltán, Horeczki, Réka and Rácz, Szilárd (2017). Changing settlement networks in Central and Eastern Europe with special regard to urban networks. In Lux, Gábor and Horváth, Gyula (eds.), *The Routledge Handbook to Regional Development in Central and Eastern Europe* (pp. 123–140). New York and London: Routledge.

Halász Imre (1997). Nagykanizsa centrális helyzete a 19.

század második felében. *Zalai Múzeum: Közlemények*, 7 (7), pp. 149–154.

Halász Imre (szerk.) (2000). *Zalakaros*. Zalakaros: Zalakaros Város Önkormányzata.

Hanák Péter (szerk.) (1992). *Polgári lakáskultúra a századfordulón*. Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok. Budapest: MTA TTI.

Horeczki Réka (2014). A kisvárosok ipari átalakulása a XX. században. *Köztes-Európa*, 6 (1–14), pp. 135–142.

Horeczki Réka (2012). A mezővárosok fejlődési sajátosságai a dél-dunántúli régióban 1784 és 1910 között. In Szamonek Vera (szerk.), *10. Országos interdiszciplináris Grastyán konferencia előadásai* (pp. 138–146). Pécs: Pécsi Tudományegyetem Grastyán Endre Szakkollégium.

Horeczki Réka (2016). Kelet-európai kisvárosok fejlődési tendenciáinak értékelése a XX. században. In Lengyel Imre és Nagy Benedek (szerk.), *Térségek versenyképessége, intelligens szakosodása és újraiparosodása* (pp. 255–271). Szeged: JATEPress Kiadó.

Horeczki Réka (2020). *Kisvárosi fejlődési utak. A dél-dunántúli kisvárosok helye és szerepe a térség hosszú távú gazdasági és társadalmi változásaiban*. Doktori disszertáció. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola.

Horeczki Réka (2021). Értékes vidéki térségek a koronavírus-járvány idején. *Kárpát-haza Szemle*, 2021 (1–2), pp. 16–22.

Horeczki, Réka (2022). What future for Hungary after the Covid-19 outbreak? In Portugal Duarte, Antonio, Redzepagic, Srdjan and Sol Murta, Fatima (eds.), *The European Integration Process. Crisis and Resilience in the Aftermath of the Covid-19 Pandemic* (pp. 249–260.). Coimbra: Coimbra University Press.

Horeczki, Réka and Egyed, Ildikó (2021). Small towns development in peripheral areas. *DETUROPE: Central European Journal of Tourism And Regional Development*, 13 (2), pp. 52–65.

Horeczki Réka és Póla Péter (2022). Percepciók a sikerességről Baranya megyében. *Comitatus – Önkormányzati Szemle*, 32 (243), pp. 57–70.

Illés Iván (2008). *Regionális Gazdaságtan. Területfejlesztés*. Budapest: Typotex Kiadó.

Juhász Éva (2001). *A magyar kisvárosok*. Településhálózat VIII. kötet. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.

Kajtár István (2016). *A magyar városigazgatás modernizációja a 19. században*. http://adatbank.transindex.ro/html/alcim_pdf12669.pdf Letöltés: 2017.09.11.

Kaposi Zoltán (2011). *Iparszerkezet és városfejlődés*

Pécsett a 19-20. század fordulóján. *URBS: MAGYAR VÁROS-TÖRTÉNETI ÉVKÖNYV*, 6 (1), pp. 51–76.

Kaposi Zoltán (2002). *Magyarország gazdaságtörténete, 1700–2000*. Budapest–Pécs: Dialóg Campus Kiadó.

Kaposi Zoltán (2014). Nagykanizsa gazdasági fejlődése 1850-1945. In Kaposi Zoltán (szerk.), *Nagykanizsa. Városi monográfia III. (1850–1945)*. Nagykanizsa: Nagykanizsa Megyei Jogú Város Önkormányzata.

Karácsonyi Dávid (2010). A város-vidék „szakadék” dimenziói Ukrajnában. *Kisebbségkutatás*, 19 (3). <https://epa.oszk.hu/00400/00462/00047/1910.htm> Letöltés: 2022.09.02.

Katus László (1979). A településhálózat fejlődése. In Kovács Endre (szerk.), *Magyarország története. 6/2. kötet 1848–1890*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Keleti Károly (1879). *Magyarország közgazdasági és művelődési állapotai*. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/> Letöltés: 2010. 04.07.

Kocsis Károly (szerk.) (2021). *Magyarország Nemzeti Atlasza – Társadalom*. Budapest: CSFK Földrajztudományi Intézet.

Kovács Tibor (1980). Magyarország településhálózata és fejlődésének főbb tendenciái. *Statisztikai Szemle*, 31 (11), pp. 1061–1080.

Köszegfalvi György (2004). *Magyarország településrendszere. Történelmi vázlat településrendszerünkről*. Pécs: Alexandra kiadó.

Kwiatek-Softys, Agnieszka (2005). The role of small district towns in the urban agglomeration system in Poland. *Bulletin of Geography. Socio-Economic Series*, 4 (1), pp. 135–140.

Majdán János (1995). A vasúti csomópontok településfejlesztő hatása a Dunántúlon. In Mikó Zsuzsa (szerk.), *Mezőváros – kisváros*. A Hajnal István Kör keszthelyi konferenciája 1990. június 23–25. (pp. 191–205). Debrecen: Csokonai Kiadó.

Markos György (1962). *Magyarország gazdaságföldrajza*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

Márkus Dezső (szerk.) (1896). *Magyar törvénytár. 1869–1871. évi törvénycikkek*. Budapest: Franklin Társulat.

Márkus Dezső (szerk.) (1896). *Magyar törvénytár. 1875–1876. évi törvénycikkek*. Budapest: Franklin Társulat.

Máthé Gábor (1996). A polgári államszervezet kiépülése Magyarországon. *Rubicon*, 7 (4–5). <http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/> Letöltés: 2014.04.22.

Megyesi, Zoltán és Péti, Márton (2019). A comparative analysis of the socio-economic development of Romani-

an cities and towns inhabited by ethnic Hungarians. *De-turope*. 11 (3), pp. 205–228.

Mezei, István (2009). *The development of the urban network in Slovakia*. Pécs: Centre for Regional Studies of Hungarian Academy of Sciences.

Molnár Ernő (2015). Martfű: egy cipőgyártó kisváros múltja és perspektívái. *Földrajzi Közlemények*, 139 (2), pp.132–146.

Mohos Mária (2005). A Rábától a Muráig. A magyar-szlovén határtérség történeti-földrajzi vizsgálata. *Doktori disszertáció*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem TTK Földrajzi Intézet.

Mumford, Lewis (1985). *A város a történelemben. Létrejött, változásai és jövőjének kilátásai*. Budapest: Gondolat kiadó.

Mumford Lewis (1961). *The City in History: Its Origins, Its Transformations, and Its Prospects*. Harcourt: Brace&World.

Pál Judit (2001). Várostörténeti kutatások Erdélyben a második világháború után. In Pál Judit és Fleisz János (szerk.), *Erdélyi várostörténeti tanulmányok* (pp. 9–19). Csíkszereda: Teleki László Intézet, Pro-Print Könyvkiadó.

Park, Robert Ezra (1925). The city: suggestions for the investigation of human behavior in the urban environment. In Park, Robert Ezra and Burgess, W. Ernest (eds.), *The City* (pp. 1–46). Chicago: University of Chicago Press.

Passonau, J. Rebecca (1963). Emergence of city form. In Hirsh, Z. Werner (ed.), *Urban Life and Form* (pp. 9–29). New York: Holt, Rinehart & Winston.

Perczel György és Tóth József (szerk.) (1994). Magyarország társadalmi-gazdasági földrajza. *Egyetemi jegyzet*. Budapest: ELTE.

Péti Márton, Nagy Szabolcs és Szabó Balázs (2020). A Kárpát-medencei külhoni magyarság főbb helyi önkormányzati és településszerkezeti jellemzői. *Területi Statisztika*, 60 (3), pp. 277–308.

Péti Márton és Szabó Balázs (2016). Külhoni magyar városok a Kárpát-medencében napjainkban. *Falu Város Régió*, 2016 (2), pp. 107–113

Péti Márton, Szabó Balázs és Szabó Laura (2017). A Kárpát-medence országaiból Magyarországra áttelepült népesség területi mintázata. *Területi Statisztika*, 57 (3), pp. 311–350.

Péti Márton, Szabó Balázs és Szász Jenő (2016). *A Kárpát-medencei magyarság társadalmi-gazdasági helyzete és lehetséges fejlesztési irányjai*. Budapest: Nemzetstratégiai Kutatóintézet.

Pirisi Gábor (2008). A magyar kisvárosok differenciált fejlődése a rendszerváltozás után. *Doktori értekezés*. Pécs:

Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar Földtudományok Doktori Iskola.

Pirisi Gábor, Kiss Balázs és Máté Éva (2016). A kisvárosok szerepe a munkaerő-ingázásban. *Területi Statisztika*, 56 (4), pp. 415–437.

Rechnitzer János (2013). Adalékok Kelet-Közép-Európa térszerkezetének felrajzolására. *Geopolitika a XXI. században*, 3 (4), pp. 35–52.

Rechnitzer János (2016). *A területi tőke a városfejlődésben – A Győr-kód*. Budapest: Dialóg Campus kiadó.

Rechnitzer János és Páthy Ádám (2022). *Nagyvárosok Kelet- és Közép-Európában*. Budapest–Győr: Publikon Kiadó, Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Regionális Kutatások Intézete.

Reóthy Ferenc (1986). *Balatonföldvár*. Balatonföldvár: Balatonföldvár Községi Közös Tanácsa.

Salamin Géza, Radvánszki Ádám és Nagy András (2008). A magyar településhálózat helyzete: értékelés. *Falu Város Régió*, 2008 (3), pp. 6–26.

Sombart, Werner (1924). *Das moderne Kapitalismus*. München–Leipzig: Duncker und Humblot.

Sonkoly Gábor (1996). *What is urban? The Transylvanian towns in the 18th–19th centuries*. A „Cities in Eastern and Western Europe” című nemzetközi várostörténeti konferencián elhangzott előadás kivonata. *Kézirat*.

Špiesz, Anton (1972). A városiasság kritériumai Szlovákiában a késő feudalizmus időszakában. (Historický Časopis) *Századok*, 107 (3), pp. 790–792.

Szigeti Ernő (2002). *Község, város, jogállás. A magyar településhálózat közigazgatási térszerkezetének néhány kérdése*. Budapest: Magyar Közigazgatási Intézet.

VÁTI (1965). *Magyarország Településhálózat-fejlesztési Tanulmányterve 1963*, 1–2. kötet. Budapest: Építésügyi Minisztérium Építésügyi Dokumentációs Iroda.

Vofkori László (2007). *Utazások Székelyföldön*. Csíkszereda: Pro-Print Könyvkiadó.

WUP (2014). *World Urbanization Prospects: The 2014 Revision*. New York: United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division.

Zakon (2001). *Zakon o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi*. Pročišćeni tekst. *Narodne novine*, 33/01, 60/01, 129/05, 109/07, 125/08, 36/09, 36/09, 150/11, 144/12, 19/13, 137/15, 123/17.

Tikász Ildikó Edit (2007). A vidék népességmegtartó és népességeltartó képességének egyes elemei a püspökla-

dányi kistérségben. *Doktori értekezés*. Debrecen: Debreceni Egyetem. <https://dea.lib.unideb.hu/server/api/core/bitstreams/849d86dc-7442-43ae-aa86-8b47fbfa435f/content> Letöltés: 2022.09.01.

Tóth József (2004). A városhálózat átalakításának lehetséges útjai és időbeni ütemezése In Trócsányi András és Czuppon Viktória (szerk.), *Tanulmányok a településföldrajz témaköréből* (pp. 274–291). Pécs: PTE FEEFI.

Tóth József (1988). *Urbanizáció az Alföldön*. Budapest: Akadémiai kiadó.

Tóth Károly (1982). Tények és érvek a Békés megyei községek népességmegtartó képességéről. *Területi statisztika*, 32 (1–2), pp. 40–59.

Toynbee, Arnold Joseph (1971). *Válogatott tanulmányok*. Budapest: Gondolat kiadó.

Források

1871. évi XVIII. törvénycikk a községek rendezéséről. <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=6205> Letöltés: 2016. 06. 01.

1886. évi XXII. törvénycikk a községekről. <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=6215> Letöltés: 2016. 06. 01.

368/1990. évi törvény az önkormányzatok alapításáról. <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1990-369#cast4> Letöltés: 2017.05.06.

2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország helyi önkormányzatairól. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100189.tv> Letöltés: 2017.05.06.

Csatári Bálint (2006). Kisvárosok és városkörnyékek. MRTT vándorgyűlés, Szeged, 2006. október 6-ai előadás.

Európai Bizottság (2014). ESPON TOWN. <https://www.espon.eu/programme/projects/espon-2013/applied-research/town-%E2%80%93-small-and-medium-sized-towns> Letöltés: 2017.05.06.

Európai Bizottság (2008). Az Európai Unió Területi kohézióról szóló Zöld könyve. https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/panorama/pdf/mag28/mag28_hu.pdf Letöltés: 2010.05.06.

Fábián Zsolt (2013). A kis- és középvárosok változó szerepe a 21. század fordulóján. URBICON szakmai nap előadás. 2013. április 10–13.

Térport fogalomtár: <http://www.terport.hu/telepulesek/telepulestipusok/varos-0.html> Letöltés: 2010.05.06.